

Jyväskylän yliopisto
Taloustieteellinen osasto

ERÄÄN MAALAIKUNNAN TEOLLISTUMISEN
TARKASTELO

Kauppatiede ja yrittäjyys
-maisteriohjelma
Ilkka Martikainen
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 1998

TIIVISTELMÄ

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, taloustieteellinen osasto
Kauppatiede ja yrittäjyys -maisteriohjelma
Pääaine: Yrittäjyys
Martikainen Ilkka, I: Erään maalaiskunnan teollistumisen
tarkastelu
Pro gradu -tutkielma, 91 s.
Tutkielman ohjaaja: professori Matti Koironen

Elokuu 1998

Kehitysvaiheet, keskittyminen, toimiala, toimialajakauma

Teollisuustoimialojen alueellinen sijoittuminen

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää Leppävirran kunnan teollistumisen synty, kehitys ja sen keskittyminen toimialoittain. Tarkempi tarkastelu kohdistuu 1970-luvun alusta alkaen. Lisäksi pyrittiin selvittämään kunnan rooli kyseisessä prosessissa. Tutkimuksen kohteeksi otettiin vain teollisuuden toimialat, joten palvelu- ja muut alat jäivät tutkimuksen ulkopuolelle. Toimialajaottelussa noudatettiin TOL 1988:n ja osittain TOL 1995:n mukaista luokittelua.

Tutkimus perustui kirjallisuuteen, aikaisemmin julkaistuihin tutkimuksiin ja tilastollisiin aineistoihin. Lisäksi haastateltiin kolmea yrittäjää ja kunnan molempia elinkeinoasiamiehiä. Teoreettisessa tarkastelussa käsiteltiin yhteiskuntamuotojen vaikutusta teollisuuden kehitykseen sekä toimialojen kehitysvaiheita teollisesta yhteiskuntamuodosta lähtien.

Keskeisimpiä toimialoja maassamme ovat metalli-, metsä-, kemian- ja elintarviketeollisuuden toimialat. Tutkimus osoitti, että keskeisin teollisuuden toimiala Leppävirralla on metalliteollisuus. Metalliteollisuuden keskittyminen paikkakunnalle on selitettävissä siellä toimivan metallialan kärkiyrityksen kautta, mikä oli toiminut paikkakunnalla jo yli 100 vuoden ajan. Kärkiyrityksen ympärille on kasaantunut useita metallialan yrityksiä, mitkä toimivat läheisessä yhteistyössä sen kanssa. Myös kunnan ponnistelut onnistuivat teollisuuden monipuolistamiseksi 1970-luvulla, mutta useimmat uudet toimialat ovat hävinneet tai näivettyneet merkitykseltään vähäisiksi. Metalliteollisuuden osuus on koko ajan kasvanut teollisuudenaloista voimakkaimmin. Kunta jatkaa panostustaan kaikkeen yritystoimintaan monin eri keinoin mm. menneillään toteutettavalla "Yrittämisen virtaa"-kuntakampanjalla.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	4
1.1 Tutkimustyön aiheen valinta	4
1.2 Tutkimuksen tavoitteet	5
1.3 Tutkimuksen rakenne	6
2. TALOUDEN JA TOIMIALOJEN KEHITYSVAIHEET	8
2.1 Talouden kehitysvaiheet	8
2.1.1 Maatalousyhteiskunnasta tietoyhteiskuntaan	9
2.1.2 Yhteiskuntamuodoista kehitysvaiheisiin	12
2.2 Alueellisen yritystoiminnan kehitysmallit	17
2.2.1 Kehittyvän toimintaympäristön piirteet	18
2.2.2 Pienteollinen perinne menestystekijänä	24
2.2.3 Kärkiyritysmalli	27
2.3 Klusteri-ajattelua	30
2.3.1 Toimialojen kilpailukyky	31
2.3.2 Maan ja toimialan edun perustekijät	32
2.3.3 Kilpailukykyisen toimialan synty	34
3. YRITTÄJYYTEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT	36
3.1 Yrittäjyyteen liittyvät mallit	36
3.1.1 Piirreteoreettinen lähestymistapa	37
3.1.2 Sosiaalisen kehityksen malli	40
3.2 Kohti oppivaa aluetta	45
3.2.1 Oppiva organisaatio	45
3.2.2 Alueellinen oppiminen	47

4. YRITYSTOIMINNAN KEHITTYMINEN MAALAIKUNNASSA	51
4.1 Yleistä	51
4.2 Leppävirran kunta	54
4.2.1 Teollisuuden historiaa	57
4.2.2 Kunnan teollistamisponnistelut	63
4.2.3 Teollisuuden rakenne	69
4.2.4 Yhteenveto	72
4.3 Yrittäjyyteen liittyvät tekijät	75
4.3.1 Metallialan yrittäjäkuva	75
4.3.2 Alueen merkitys yrittäjyyteen	77
4.3.3 Yhteenveto	78
5. LOPUKSI	80
LÄHTEET	85
LIITTEET	90

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimustyön aiheen valinta

Tutkimustyön aiheen valintaan vaikuttivat tekijän henkilökohtaiset kokemukset työelämässä eri paikkakunnilla ja havainnot teollisuuden toimialakohtaisista alueellisista/paikkakuntakohtaisista tihentymistä. Kokemukset ja havainnot tulevat pääasiassa väkiluvultaan alle 15.000 asukkaan kunnista.

Tässä työssä keskitytään tutkimaan teollisuusyritysten sijoittumista. Näen teollisuuden olevan toimialoista sen, jolla on pysyvää ja kehittäväää pohjaa toimia paikkakunnan kehityksen moottorina. Muut toimialat ja niiden luomat työpaikat kehittyvät teollisuuden mukana ja sen ympärille. Peruspalvelualat toimivat paikkakunnilla ilman teollisuuttakin, mutta mittavampi palveluiden kehittyminen ja monipuolistuminen vaatii mielestäni ympärilleen toimivan ja kasvavan teollisuuden. Esimerkiksi matkailuala, joka on saanut tietyillä alueilla suurenkin taloudellisen merkityksen, ei mielestäni kuitenkaan luo sellaista alueellista kasvupohjaa, jolla saavutettaisiin teollisuuteen verrattavaa merkitystä. Palveluala, kauppa ja maatalousyritykset ovat tämän tutkimuksen ulkopuolella. Toimialalla tarkoitetaan tässä tiettyä teollisuudenalaa kuten esim. metalliteollisuutta, puuteollisuutta ja vaateteollisuutta.

Kuntien elinkeinopolitiikan tavoitteet ja osittain keinotkin saada uusia yrityksiä itselleen ovat pääpiirteittäin samansuuntaiset. Teollisuusyritysten sijoittuminen toimialoittain eri puolille Suomea ja eri paikkakunnille on hyvin alue- ja paikkakuntakohtaista. Toimialajakauma johtuu osittain paikkakunnan sijainnista, mutta se ei kuitenkaan yksin ole ainoa selitys toimialakohtaiselle sijoittumiselle.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella yksittäisen maalaiskunnan teollisuuden syntyä ja kehitystä sekä sen toimialakohtaista keskittymistä. Tutkimuksen lähestymistapa on varsin laaja, koska sillä halutaan teoreettisesti pohjustaa toimialojen syntymistä ja sijoittumista paikallisesti. Tutkimuksessa tarkastellaan talouden eri kehitysvaiheita (aallot) ja niiden vaikutusta maan kehitykseen ja siihen, mihin maa on suuntautumassa. Lisäksi käydään läpi niitä tekijöitä, joiden avulla maa pyrkii erottautumaan muista valtioista ja hakeutumaan aloille, joissa sillä on menestymisen mahdollisuuksia. Nämä puolestaan ovat riippuvaisia niistä perustekijöistä, joita maalla on tarjota siellä oleville toimijoille. Maan jakaantuessa eri toimialoille, keskeisiksi tekijöiksi nousee niiden kehittyminen ja erottautuminen muista toimialoista. Mainitulla tarkastelulla valaistaan toimialojen syntyä ja kehitystä kokonaisvaltaisesti.

Toimialojen kehitysvaiheiden jälkeen lähestymistapa etenee seuraavaan vaiheeseen, missä mukaan otetaan muodostuneet toimintaympäristöt. Toimintaympäristön piirteillä on oma merkityksensä yritysten sijoittumiselle ja toimialan kehittymiselle. Tällä tarkastelulla kuvataan paikallisen toimintaympäristön vaikutuksia yritysten syntyyn ja sijoittumiseen. Tarkasteltavat toimintaympäristömallit ovat perinteellinen pienteollinen ja kärkiyritysvetoinen alue.

Tutkimus etenee toimintaympäristötarkastelusta yksilötasolle. Näkökulmana on, että muodostuneet toimintaympäristöt pystyvät tarjoamaan yksilöille yrittämisen mahdollisuuksia, joita heidän on osattava käyttää hyväkseen. Yrittäjyyttä tarkastellaan henkilöihin liittyvien piirteiden ja oppimismallien näkökulmasta. Oppiminen jaotellaan kokemuspohjaiseen, roolimalliseen ja koulutukselliseen tarkasteluun. Oppimista käsitellään myös organisaatio- ja aluetasolla. Oppivan organisaation tunnusmerkkejä ovat

kyky tuottaa, hankkia ja siirtää tietämystä. Organisaation oppimista tarkastellaan sen mahdollisuutena ottaa ja antaa tietämystä ympäristöönsä ja organisaatiossa toimiville yksilöille. Alueen kilpailukyvyn perustana on kyky oppia kollektiivisesti muiden siellä toimivien yritysten kanssa. Oppimista korostava näkemys painottuu kaikille toimialoille. Ne toimialat menestyvät kilpailussa, jotka tätä tiedon ylivuotoa pystyvät parhaiten hyödyntämään.

Tutkimuksen empiirisessä osassa kuvataan Leppävirran kunnan teollisuuden syntyä, kehitystä ja toimialojen keskittymistä. Empiriasta etsitään vastausta kolmen ongelmaan:

1. Millaisessa yritystoiminnan kehitysmallissa Leppävirran kunta on teollistunut ja toimialakeskittynyt?
2. Mikä on ollut kunnan rooli teollistumisprosessissa?
3. Mitkä ovat olleet Leppävirralla yrittäjyyteen vaikuttaneita tekijöitä?

Tutkimuksen tavoitteena on antaa lukijalleen kuva Leppävirralla tapahtuneesta teollistumisprosessista ja toimialakohtaisesta keskittymisestä sekä niihin vaikuttaneista tekijöistä.

Tutkimus keskittyy ainoastaan teollisuustoimialojen tutkimiseen, joten kauppa, palvelu- ja muut alat eivät ole tutkimuksessa mukana.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Tämän tutkimuksen teoriaosassa sen pääluvussa kaksi käsitellään talouden ja yritystoiminnan kehitysvaiheita. Taloudellisten aaltojen jälkeen tarkastellaan teollisesta yhteiskuntamuodosta alkaen maan ja toimialojen kehitysvaiheita. Alueellisen yritystoi-

minnan kehitysmalleilla haetaan tutkimukselle viitekehys. Lisäksi tutkitaan toimialojen kilpailukykyä, sen edun perustekijöitä sekä toimialojen syntyä.

Luvussa kolme perehdytään yrittäjyyteen vaikuttaviin tekijöihin. Yrittäjyyteen liittyvillä piirreteorioilla ja oppimisprosesseilla kuvataan yksilön ominaisuuksia ryhtyä yrittäjäksi. Oppimisprosesseilla on usein vaikutusta myös toimialan valintaan. Oppivaa aluetta tarkastellaan oppivan organisaation ja alueellisen oppimisen näkökulmasta.

Empiirisessä osassa analysoidaan yritysten sijoittumista toimialoittain koko maassa, lääneittäin ja tarkemmin Leppävirran kunnan osalta. Samalla tarkastellaan myös keskeisten toimialojen työllistävää merkitystä sekä liikevaihdon osuutta koko teollisuuden ja kaikkien toimialojen suhteen. Empiirisessä osuudessa tutkitaan Leppävirran teollistumisprosessia ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Lopuksi tutkimuksesta tuotetaan yhteenveto.

2. TALOUDEN JA TOIMIALOJEN KEHITYSVAIHEET

2.1 Talouden kehitysvaiheet

Yhteiskunnan ja sen talouden kehitystä tarkastellaan tässä kahdesta eri näkökulmasta. Ensiksi sitä lähestytään laajemmalla perspektiivillä, missä koko yhteiskunnan kehitystä ja sen olomuotoja tarkastellaan kehitysvaiheittain. Tarkastelunäkökulma selvittää yhteiskunnan pääelinkeinorakenteet, joihin yhteiskunnan koko tuotanto ja tuottavuus enimmäkseen perustuu. Vallitsevan vaiheen aikana yhteiskunnan tuotanto on hyvin homogeeninen ja suurin osa väestöstä saa elantonsa samasta pääelinkeinosta, mikä perustuu maassa vallitsevaan kehitystrendiin. Maan kehitysvaiheet ovat aaltomaisia ja koko yhteiskuntaa koskevia. Nämä yhteiskuntamuodot ovat maatalousyhteiskunta, teollinen yhteiskunta ja informaatio-teknologinen yhteiskunta. (Harisalo 1988.)

Toisesta näkökulmasta tarkasteltuna yhteiskunnan ja sen toimialojen kehitystä lähestytään tutkimalla niiden kehitysvaiheita. Lähestymistapa kuvaa maan ja toimialojen kehitystä teollisuusvaiheesta eteenpäin. Porter (1991) jakaa maiden ja toimialojen kehityksen neljään eri vaiheeseen; tuotannontekijäkeskeinen, investointikeskeinen, innovaatiokeskeinen ja vaurauskeskeinen vaihe. Eri kehitysvaiheissa olevat maat ja siellä olevat yritykset hakeutuvat toimialoille, joissa niillä on menestymisen mahdollisuuksia. Toimialan määräytymiselle löytyy monia selittäviä tekijöitä, joita käsitellään tässä kappaleessa tarkemmin.

Näillä kahdella tarkastelunäkökulmalla havainnollistetaan, kuinka talouden ja yhteiskuntamuotojen kehitys sekä maan kehitysvaiheet vaikuttavat toimialojen syntymiseen ja kehittymiseen. Aaltoteoriassa käsitellään yhteiskunnan kehitystä kokonaisuutena, laajempaan yhteiskuntamuoto -käsitteenä, jonka muuttuminen vaatii pitemmän aikajakson.

Toimialojen kehitysvaihe-teoriassa käsitellään teollisesta yhteiskunnasta alkavaa aikakautta ja miten eri toimialat kehittyvät sen aikana ja jälkeen. Näkökulmilla halutaan osoittaa toimialojen sijoitumista maan sisällä alueellisesti ja paikkakunnittain.

2.1.1 Maatalousyhteiskunnasta tietoyhteiskuntaan

Eurooppa ja Suomi ovat historiallisesti varsin lyhyessä ajassa eläneet kolmenlaisessa yhteiskunnassa ja läpikäyneet kolme erilaista yhteiskuntamuotoa. Suomalainen yhteiskunta on edustanut näitä kaikkia kuluvalle vuosisadalla. Nämä yhteiskuntamuodot ovat maatalousyhteiskunta, teollinen yhteiskunta ja nyt muodostumassa oleva informaatioteknologinen yhteiskunta. Näitten keskeinen eroavaisuus on siinä, missä määrin ne edellyttävät ja pyrkivät aikaansaamaan kulttuurillista yhdenmukaisuutta. (Allardt 1989.) Yhteiskuntamuodot ovat pyrkineet aikaansaamaan samanlaisuutta kielen, keskeisten symbolien ja perusarvojen suhteen. Tästä johtuen puhutaan myös kulttuurin kolmesta aallosta, jotka on nimetty samansisältöisiksi; maatalouden aalto, teollinen aalto ja jälkiteollinen aalto. Jälkiteollinen aalto jakaantuu Halalin mukaan palveluyhteiskuntaan ja tietoyhteiskuntaan.

Palveluyhteiskunta on jälkiteollisen kulttuurin ensimmäinen aalto. Tämä saavuttaa lakipisteensä jo vuosituhatluppen loppuun mennessä eli palveluammatit hallitsevat vain lyhyen ajan taloudellista kehitystä. Jälkiteollisen kulttuurin toinen aalto alkaa silloin, kun informaatioammateissa toimivien määrä ylittää palveluammateissa toimivien määrän. Halalin ja Raymondin mukaan tuo aalto on jo alkanut. Tätä aaltoa kutsutaan informaatio- eli tietoyhteiskunnaksi. (Harisalo 1988.)

Maatalousyhteiskunta

Maatalouden aallon syntyjuuret ovat jo noin kymmenen miljoonan vuoden takaisia. Kehityksen kulkiessa se johti pysyvien asumusten, kylien ja kaupunkien syntyyn. Maatalousyhteiskunnan aikana kehitys ei seisonut paikallaan, vaikka elämä pitkään kestäneen aallon aikana saattaakin tuntua yksinkertaiselta. (Allardt 1989.)

Maatalouden aallon aikana varsinainen kaupankäynti ja voiton tavoittelu oli tuntematonta. Tuolloin taloudellisen toiminnan teorioina oli merkantilismi, oppi valtioiden kansainvälisistä suhteista ja vaurastumisesta sekä fysiokratia. Merkantilismin perustana oli kullan ja hopean hyödykevarasto, jota valtio keräsi itselleen kaupankäynnillä. Kauppatavaroiksi, joilla valtio vaihtamalla kartutti kansallista vaurauttaan, kelpasivat muutkin hyödykkeet kuin maataloustuotteet. (Harisalo 1988.)

Teollinen yhteiskunta

Teollinen yhteiskuntamuoto syntyi noin 200 vuotta sitten 1700-luvulla. Erittäin pitkä maatalousyhteiskuntamuoto -ajanjakso oli tuolloin murrosvaiheessa ja yhteiskunnallinen elämänmuoto oli monivaiheisen ja -säikeisen prosessin kourissa. Teollinen yhteiskunta edellyttää kulttuurista yhtenäisyyttä ja yhdenmukaisuutta. (Allardt 1989.)

Teollisen yhteiskunnan syntyyn ei sisälly pelkästään teollisuuden kasvu, niinkuin nimestä helposti saattaa ymmärtää. Siihen liittyi myös kaksi muutakin elementtiä, jotka löytyvät Weberin rationaalisuuden käsitteestä sellaisena, kuin hän käyttää sitä modernin byrokratian kuvauksessa. Ensimmäinen on universaalisuus eli yleispätevyys. Tämän ajatuksen mukaan kaikkia ihmisiä on kohdeltava samalla tavalla. Toinen on tehokkuus. Tehokkuuden ta-

voite on valita laskelmoivasti parhaat keinot toteuttamaan selvästi määritellyt tavoitteet. (Allardt 1989.)

Teollinen yhteiskunta siis byrokratisoitui ja ohjeistautui. Se kehitti omat sääntönsä ja käyttäytymismallinsa, missä yksilön etu jäi usein yhteisön edun jalkoihin. Teollisen kulttuurin aalto tietyllä tavalla muokkasi ja ohjasi ihmisiä samaan kulttuuriin. Vaikka teollinen yhteiskunta ja aalto alkoi jo 1700-luvulla, niin sen leviäminen Suomessa alkoi vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla paperi- ja sahateollisuuden myötä. Vielä 1940-luvulla yli puolet suomalaisista sai toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta. Viimeisen 30 vuoden aikana kehitys on kiihtynyt ja Suomi on tällä hetkellä siirtymässä hyvää vauhtia tietoyhteiskunnaksi.

Teollisen yhteiskuntamuodon aikana yhteiskunta on kehittynyt erittäin voimakkaasti ja pystynyt tarjoamaan väestölleen työtä, toimeentulon, koulutuksen sekä muuttamaan väestön kulttuurillisista käyttäytymistä. Ottaen teollisen yhteiskuntamuodon ja kulttuurillisen aallon ajanjakson lyhyiden huomioon, kehitystä voidaan pitää mullistavana. Informaatioteknologisen eli tietoyhteiskunnan kehittyessä muutosnopeus tulee edelleen nopeutumaan.

Tietoyhteiskunta

Tietoyhteiskunnaksi voidaan määritellä yhteiskunta, jossa järjestelmällisesti hankitaan ja käytetään hyväksi uutta tietoa. Tietoa on yhteiskunnissa aina ollut, mutta sen järjestelmällinen hyväksikäyttö ja hyödyntäminen on ollut vajavaista ja ainakin järjestelemätöntä. Järjestelmällinen tiedon hankinta ja hyödyntäminen on hyväksytty oikeaksi toimintaperiaatteeksi vasta viime vuosikymmenenä. (Tiuri 1986.)

Tiedon lisääntymisellä ja sen hyväksikäytöllä on merkitystä yhteiskunnan kehittymiselle sekä yritysperustan laajentumiselle ja

monipuolistumiselle. Yrityspohjan monipuolistuminen tarkoittaa eri tuotteiden ja palveluiden lisääntymistä, joilla ihmisten kasvavat tarpeet pystytään tyydyttämään.

Teollisuusyhteiskunnan muuttuminen tietoyhteiskunnaksi perustuu ensisijaisesti tietotekniikkaan. Sen kehitys on ollut viime vuosikymmeninä ennennäkemättömän vauhdikasta. Tiurin (1986) mukaan sen huomaa tarkasteltaessa tiedonvälityksen historiaa. Jos ihmiskunnan historia puhetaidon kehittymisestä nykyaikaan oletetaan vuoden mittaiseksi, niin ihmiset oppivat puhumaan tammikuun ensimmäisenä päivänä. Kirjoitustaito opittiin lokakuun lopulla ja kirjapaino Tapaninpäivänä. Päivälehdistö kehittyi joulukuun 30 päivänä ja puhelin keksittiin saman päivän iltana, juuri ennen keskiyötä. Yleisradiotoiminta alkoi joulukuun 31 päivänä kello 8, ensimmäinen tietokone valmistui kello 16 ja ensimmäinen tietoliikennesateliitti saatiin taivaalle kello 19 aikaan. Henkilökohtaiset tietokoneet ovat olleet käytössä alle tunnin. (Tiuri 1986, 71-72.)

2.1.2 Yhteiskuntamuodoista kehitysvaiheisiin

Tietoyhteiskunta luo uusille innovatiivisille yrityksille elin-tilaa ja mahdollisuuksia, jos ne vain pystyvät mukautumaan muuttuvaan ympäristöön. Yritysten ja yrittäjien tietopohjaa ja koulutusta tulee siten jatkuvasti parantaa.

Seuraavissa kappaleissa tarkastellaan maan ja sen toimialojen kehitysvaiheita niiden kilpailukyvyn ja kehityksen näkökulmasta. Porterin (1991) mukaan nämä vaiheet ovat tuotannontekijäkeskeinen, investointikeskeinen, innovaatiokeskeinen ja vaurauskeskeinen vaihe. Kaikki maat tai toimialat eivät käy läpi kaikkia vaiheita, jotkut eivät etene ensimmäistä vaihetta pitemmälle tai jotkut maat voivat hypätä jonkin vaiheen yli hyvinkin nopeasti.

Kansantalouksissa on joukko toimialoja, joiden kilpailuedun lähteet ovat erilaiset. Joidenkin toimialojen kilpailuetu perustuu luonnonvarojen saatavuuteen tai halpaan työvoimaan. Kolme ensimmäistä vaihetta merkitsevät maan kilpailuetujen jatkuvaa kehittämistä. Niihin liittyy yleensä myös vaurauden kasvua. Vaurauskeskeinen vaihe merkitsee ajautumista toimettomuuteen ja taantumaa, koska tuossa vaiheessa yritysten/toimialojen innovatiivisuus ja motivaatio kehittyä ovat merkittävästi vähentyneet.

Tuotannontekijäkeskeinen vaihe

Tässä alkuvaiheessa olevan maan tai toimialan kilpailuetu kansainvälisillä markkinoilla perustuu miltei yksinomaan perustuotannontekijöihin. Kilpailuedun lähteet ovat luonnonvaroissa tai halvassa työntekijävarannossa. Yritykset kilpailevat vain hinnalla kansainvälisillä markkinoilla ja niiden investoinnit keskittyvät pelkästään perustekniikkaan. Niillä ei ole paljonkaan tuote- tai prosessitekniikkaa, joilla kehitettäisiin jotakin omaa ja uutta. Investoinnit hankitaan usein avaimet käteen -periaatteella. Tekniikka on yleensä huokeaa ja helposti saatavissa olevaa. Tuotannontekijäkeskeisessä vaiheessa olevilla toimialoilla ei ole useinkaan suoranaisia yhteyksiä tuotteiden loppukäyttäjiiin. Ulkomaanmarkkinoille toimialat (yritykset) pääsevät lähinnä ulkomaisten yritysten välityksellä. Tällainen talous on hyvin herkkä suhdanne- ja valuuttakurssivaihteluille. Maan tuottaessa vain perustuotteita, yritysten innovatiivisuus sekä tuote- ja kehitystyö jää vähäiseksi. Maan on tuotava korkeampitasoisia tuotteita ulkomailta, jolloin viennin ja tuonnin suhteesta tulee epäedullinen. Tämä heikentää maan/toimialan kilpailukykyä ja kilpailuetua.

Lähes kaikki maat ovat olleet tuotannontekijäkeskeisessä vaiheessa. Joukossa on vielä vauraitakin maita kuten Kanada ja Australia. Harvat maat pääsevät tätä vaihetta pitemmälle, jolloin toimialojen kirjo saattaa laajentua tuonnin korvaamisen

myötä. Toimialojen monipuolistuminen edellyttää laajaa kotimaanmarkkinoiden suojelua ulkomaiselta kilpailulta. Laajamittainen suojelu toimialoilla saattaa alentaa maan tuottavuutta. Halu panostaa toimialaan sen sisällä on vähäinen ja tuote- ja kehittytyö jää alhaiseksi. Toimialat jäävät kehittymättömiksi ja alalletulon esteet ovat matalat. (Porter 1991, 593 - 594.)

Investointikeskeinen vaihe

Maan kilpailukyvyyn toisessa kehitysvaiheessa maan tai toimialan kilpailuetu pohjautuu maan ja sen yritysten haluun ja kykyyn investoida tehokkaasti. Investoinnit kohdentuvat nykyaikaisiin, tehokkaisiin ja usein suuriin tuotantolaitoksiin. Niissä käytetään parasta globaaleilta markkinoilta hankittua tekniikkaa. Tekniikka on kuitenkin yleensä yhden sukupolven jäljessä maailman johtavimpien yritysten tekniikasta, koska kilpailullisista syistä nämä eivät ole halukkaita myymään uusinta tekniikkaansa ulkomaisille kilpailijoille. (Porter 1991.)

Porterin edellä oleva näkemys ei ole kaikkien investointikeskeisessä vaiheessa olevien maiden kanssa yhtenevä. Esimerkiksi Suomessa on muutamia toimialoja, jotka ovat kehittyneet maailman johtavimmiksi alallaan. Metsäteollisuus paperitehtaineen edustaa tällaista toimialaa johtavine metsäyhtiöineen. Ne ovat investoineet jatkavasti uusimpaan ja kehittyneimpään tekniikkaan ja niiden tuotantoprosessit ovat maailman nykyaikaisempia. Maailman suurimman metsäteollisuusmaan Kanadan teknologia jää alhaisemmaksi kuin Suomen vastaava.

Investointikeskeisessä vaiheessa yritykset hankkivat kansainvälisiä markkinointikanavia ja luovat yhä enemmän yhteyksiä ulkomaisiin asiakkaisiin. Kotimainen kilpailu saa yritykset panostamaan tuotekehittelyyn, kustannusten alentamiseen, uusiin malleihin ja prosessien nykyaikaistamiseen. Tässä vaiheessa alat tarvitsevat kotimaista kilpailua ja niiden on oltava valmiit otta-

maan taloudellisia riskejä. Pääasiallisina etuina ovat kuitenkin investointikyky ja -halu, eivätkä ainutlaatuiset tuotteet ja prosessit. (Porter 1991.)

Lähi- ja tukialat ovat tässä vaiheessa melko kehittymättömiä. Investointikeskeinen tie kilpailuetuun on mahdollista vain joillakin toimialoilla. Se edellyttää merkittäviä mittakaavaetuja ja suuria pääomavaatimuksia. Lähi- ja tukialojen työvoimakustannusten osuus on suuri ja tuotteet vakiotuotteita. Tekniikan on oltava helposti siirrettävissä ja lisäksi tuote- ja prosessitekniikan lähteitä on oltava useita. Toimialat ovat kypsiä ja ne tuottavat lopputuotteita, peruskomponentteja tai differoimattomia raaka-aineita. Tästä johtuen yritykset pystyvät hankkimaan ja omaksuma uutta tekniikkaa vain joillakin aloilla. (Porter 1991.)

Innovaatiokeskeinen vaihe

Kolmannessa eli innovaatiovaiheessa koko kilpailutimantti toimii monilla aloilla. Maasta ja sen historiasta riippuen menestyvien toimialojen ja segmenttien joukko laajenee ja kehittyy. Kansalaisten tulojen kasvun myötä kulutuskysyntä kasvaa ja käy yhä alistuneemmaksi. Kulutuksen kasvun johdosta aloille tulee uusia yrityksiä, jotka piristävät kilpailua. Tämä puolestaan jouduttaa innovaatioita ja kehitystoimia aloilla.

Tuotannontekijä- ja investointikeskeisessä vaiheessa yritykset hankkivat tai vain paransivat muualta hankittua tekniikkaa. Innovaatiokeskeisessä vaiheessa yritykset myös luovat niitä. Toimialat ovat saavuttaneet korkeammantason kilpailuedun. Tämän vaiheen alussa tapahtuu vakiintuneiden toimialaryppäiden vertikaalista syvenemistä. Menestyneimmät ja kilpailukykyisimmät toimialat synnyttävät uusia kilpailukykyisiä hankinta-, lisä- tai tukialoja. Kehittyneempi talous kykenee laajentamaan (vaakasuunnassa) menestyvien alojen kirjoa ja synnyttämään uusia

rypäitä. Se edellyttää vanhojen yritysten laajentumista tai uusien yritysten perustamista. Useampien kilpailukykyisten toimialojen olemassaolo maassa vakiinnuttaa taloutta, koska yhdellä alalla tapahtuvat mahdolliset häiriöt eivät vaikuta koko voimallaan kaikkiin toimialoihin. Innovaatiokeskeisessä taloudessa kilpailukykyiset toimialat lisäävät myös palvelualojen kehittymistä. Yhä useammin yritykset tarvitsevat esim. markkinoinnissa, teknillisessä suunnittelussa ja testauksissa palveluyritysten palveluita. Kansainvälinen yritys laajentuessaan voi viedä palveluyrityksiä mukanaan ulkomaille (esim. suunnittelutoimisto). (Porter 1991.)

Innovaatiokeskeisen vaiheen saavutti Britannia 1800-luvun alkupuoliskolla. Yhdysvallat, Saksa ja Ruotsi siirtyivät tähän vaiheeseen 1900-luvun vaihteessa ja vasta 1970-luvulla tulivat perässä mm. Italia ja Japani. (Porter 1991.) Suomi on tällä hetkellä siirtymässä hyvää vauhtia investointikeskeisestä innovaatiokeskeiseen vaiheeseen.

Vaurauskeskeinen vaihe

Vaurauskeskeisessä vaiheessa olevat yritykset menettävät kilpailuetuaan monista syistä. Perimmäisinä syinä on kilpailun laantuminen, koska saavutettua asemaa ei haluta parantaa, vaan pitää se ennallaan. Virkamiesmäinen johto ei innosta innovaatioihin ja julkiselta taholta odotetaan tukitoimenpiteitä. Riskinottohalukkuutta ei esiinny yrityksissä eikä ammattiyhdistyksissä, mikä edesauttaa asemien menettämistä. Työntekijöiden saavuttama tulo- taso ja toimialan vauraus estävät havaitsemasta taantumisen ensivaiheita. Innovaatioiden puuttuminen ja investointihaluttomuus johtavat lopulta ironisiin ali-investointeihin ja sisäänvetäytymisiin niin, ettei toimialalla ole mahdollisuutta pärjätä kansainvälisessä tai edes kotimaisessa kilpailussa. Vaurauskeskeisessä vaiheessa kilpailukykyisten toimialojen määrä supistuu neljään pääasialliseen ryhmään. Ensinmäiseen ryhmään kuuluvat

alat, joilla kysyntä pysyy vakiintuneena asiakkaille kertyneen vaurauden ansiosta. Tällaisia aloja ovat esim. rahoituspalvelut, mukavuudenhalua tyydyttävät pakatut tavarat sekä viihdeteollisuuden tuotteet. Toisen ryhmän muodostavat alat, joilla on pitkäaikaiset investoinnit perustieteisiin, taiteisiin, erikoiskoulutukseen, kapea-alaisten ja hyvin koulutettujen erikoistyöntekijöiden varantoon tai muihin yhteiskunnallisiin kohteisiin, kuten puolustukseen tai terveydenhuoltoon. Esimerkkeinä biotekniikka, koulutuspalvelut ja avaruusteollisuus. Kolmas ryhmä on ns. ensiksi ehtineen etuihin perustuva toimiala kuten tupakkateollisuus. Alalla ei ole tapahtunut yhtäkkistä kehitystä pitkään aikaan ja sillä on erittäin uskollinen asiakaskunta. Viimeinen eli neljäs ryhmä koostuu aloista, joissa maalla on edelleen perustuotannontekijöihin liittyviä etuja. Usein niihin liittyy aikaisemmin perittyä vaurautta.

Toimialan kehityksen ja sen aseman parantamisen kannalta se kaipaasi uusia innovatiivisia yrityksiä ja tietynlaisia alaa järkyttäviä shokkeja. Aikaisempien vaiheiden aikana hankittu varallisuus ei riitä pitämään kehitystä yllä, jos motivaatio, innovaatiokyky ja -halu sekä riskinotto kyky puuttuvat. Esimerkiksi Britannian talous siirtyi jokin aika sitten vaurauskeskeiseen vaiheeseen. Maan edun takia sitä pyritään ohjaamaan takaisin innovaatiokeskeiseen vaiheeseen. (Porter 1991, 602 - 606.)

2.2 Alueellisen yritystoiminnan kehitysmallit

Edellisessä kappaleessa käsiteltiin toimialojen syntyä ja muodostumista laajemmasta näkökulmasta. Talouden aaltojen ja maan teollistumisen kehitysvaiheet määrittävät toimialojen kehittymiseen liittyviä tekijöitä, mutta alueellista sijoittumista siinä ei tarkemmin käsitelty. Ne antavat kuitenkin pohjan alueelliselle tarkastelulle.

Alueellisen yritystoiminnan kehittyminen on monista tekijöistä ja olosuhteista riippuvainen. Siihen vaikuttavat mm. alueelle sijoittuneet yritykset sekä niiden välinen keskinäinen yhteistoiminta. Seuraavissa alakappaleissa käsitellään kehittyvän toimintaympäristön piirteitä ja malleja, joilla kuvataan saman toimialan yritysten sijoittumista alueille, ottaen huomioon myös edellä mainitut eksogeeniset tekijät. Seuraavien yrityskeskittymiä koskevien mallien avulla valaistetaan saman toimialan yritysten sijoittumista alueellisesti ja paikallisesti.

2.2.1 Kehittyvän toimintaympäristön piirteet

Kautosen (1993) mukaan uusia tuotannollisia alueita voidaan pitää kehittyneinä verkostotalouksina. Verkostoituminen on paikallisissa toimintaympyröissä kehityksen keskeinen osa. Ne eivät kuitenkaan ole staattisia rakenteita, vaan eri toimijoiden välisiä dynaamisia prosesseja.

Kehittyvään toimintaympäristöön on liitetty seuraavia käsitteitä (Pyyhtiä 1993):

- * paikallinen toimintaympäristö (local milieu) (Kautonen 1993)
- * uudet tuotannolliset ympäristöt (new industrial space)
- * tuotannolliset alueet (industrial district)
- * joustavan tuotannon agglomeraatiot (flexible production agglomerations/complexes)
- * marshalilainen talousalue.

Paikallisessa toimintaympäristössä olevat potentiaaliset toimijat voidaan jakaa kolmeen ryhmään Håkansonin (1987) mukailleen:

1. Instituutiot (alueelliset etujärjestöt, paikalliset ja alueelliset julkiset organisaatiot, tutkimus- ja opetuslaitokset ym.), joiden tehtävänä on toiminnan yleinen säätely sekä tiedon ja palvelujen tuottaminen yritysten kehittäessä ja tuottaessa uusia palveluja ja tuotteita.

2. Yritykset.

3. Yksityiset henkilöt, joiden tehtävänä on toimia verkostojen solmuina ja luoda uusia suhteita.

Kautosen (1993) mielestä yritykset ja instituutiot ovat yksittäisten henkilöiden kautta osa paikallista toimintaympäristöä. Henkilökohtaiset suhteet syntyvät ja kehittyvät erilaisten sitoumusten kautta. Paikallisessa toimintaympäristössä, sen verkostoissa, vaikuttaa Kautosen (1993) mukaan kaksi toimijatyyppeä:

1. Sosiaalinen innovaattori, joka verkostoja käyttäen toteuttaa uusia ideoitaan.

2. Sosiaalisten suhteiden ylläpitäjä, joka puuttuu niin halutessaan verkoston toimintaan ja pitää yhteishenkeä yllä.

Paikallisen toimintaympäristön merkitystä ja sen kasvua on selitetty monilla tekijöillä (Kautonen 1993). Yhtenä selittäjänä on yritysten keskinäinen ja muiden organisaatioiden välisen erilaisten yhteistyösuhteiden tiivistyminen. Toimijoiden maantieteellinen läheisyys luo agglomeraatioetuja ja luo siten paremmat kommunikaatio- ja yhteistyöedellytykset. Yhteistoiminta yritys-

tasolla mahdollistaa kasvun lisäämisen. Lisäksi yritysten välinen oppiminen, tiedon ylivuoto ja toiminnan riskienhallinta tulevat mahdolliseksi luottamuksellisten suhteiden ansiosta. Uusia tuotannollisia alueita tutkittaessa huomiota on kiinnitetty seuraaviin tekijöihin (Kautonen 1993, 25):

- * verkostojen, laaja-alaisen yhteistoiminnan ja toimijoiden välisen luottamuksen merkitys alueelle
- * joustavuus eri muodoissaan
- * alueen yritysten toiminnalle ominainen erityinen yhdistelmä kilpailua ja yhteistoimintaa
- * alueiden teknologia ja yrittäjyyteen liittyvä dynamiikka
- * alueen tuotantotoiminnan ja paikallisyhteisön sosiokulttuuristen tekijöiden tiivis yhteenkietoutuminen
- * alueen toimijoiden toiminnan spontaanisuus ja epäennustettavuus sekä epäonnistumisen salliminen
- * paikallishallinnon ja julkisen kehittämisorganisaatioiden merkitys.

Alueiden kehittämistä vastuuta ollaan yhä enenevässä määrin siirtämässä alueille itselleen. Myös Suomessa aluepolitiikka on muuttunut olennaisesti maan liittyessä vuoden 1995 alusta Euroopan unionin jäseneksi. Alueilta odotetaan ja edellytetään yhä enemmän itsenäisiä ratkaisuja menestymisensä turvaamiseksi.

Monet uudet aluetaloudellisen kehitysteorian suuntaukset painottavat kasvun endogeenistä luonnetta.

Endogeenisen kasvuprosessin keskeisiä tekijöitä ovat:

- * paikallinen yrittäjäyys
- * sosiaaliset verkostot
- * innovatiivinen miljö
- * tuotannontekijöiden joustavuus
- * institutionaaliset rakenteet.

D'Arcyn ja Giussanin (1993, 16-19) mukaan paikallisen kehitysprosessin luonteenomaisia tekijöitä ovat paikallisten toimijoiden ja instituutioiden aktiivinen toiminta, selvä alueellinen identiteetti, tiedon ja inhimillisen pääoman ulkoisvaikutusten hyödyntäminen ja edistäminen sekä vahva *kehitysethos*. Alueellisen kehityksen liikkeelle panevaa voimaa kuvaa vahva kehittämisen tahto. Tämän tahdon on siirryttävä konkreettiseksi toiminnaksi, jotta alueellinen kehitystoiminta tuottaisi tulosta.

Camagnin (1995) näkemys innovatiivisesta toimintaympäristöstä on monessa suhteessa edellä esitetyn kaltainen. Innovatiivisen miljöön (*innovative milieu*) tai toimintaympäristöllisen uudistajan (*milieu innovateur*) käsite on alkujaan kehitetty kuvaamaan uusia teollisia alueita, joille on ominaista paikallistalouksien olemassaoloon ja laajaan paikallisten yritysten hyödyntämään synergiaan perustuva nopea innovaatioprosessi. Innovatiivisen miljöön käsite viittaa niin teollisuusalueisiin kuin yleisesti keskittyisiin, joille on tyypillistä voimakas tuotanto- ja innovaatiotoiminta. Viimeaikaisissa tutkimuksissa on todettu korkean teknologian sijoittumisen olevan erityisen tärkeä tekijä miljöiden kehitykselle.

Maillatin ja Lecoqin (1992) mukaan innovatiivinen toimintaympäristö koostuu alueellisista ja teknologisista riippuvuussuhteista sekä synergisten ja innovatiivisten prosessien potentiaalisuuden luomasta muodollisesta ja epämuodollisesta verkostojen kokonaisuudesta.

Innovatiivisen miljöön taloudellisia ominaisuuksia kuvaavat seuraavat piirteet (Camagni 1995, 319):

1. Aluetaloudet (district economies), jotka korostavat pienyritysten kustannusetujen ja innovatiivisen prosessin parantamiseen tähtäävää teollisen ilmapiirin (industrial atmosphere) merkitystä.
2. Talouden toimijoiden fyysinen läheisyys, mikä vähentää transaktio- ja markkinakustannuksia yleensä parantuneen tiedonkulun ja kontaktien kautta.
3. Synergiaelementit (synergy elements), jotka lisäävät paikallista innovaatiokykyä paikallisten toimijoiden välisten vuorovaikutusten ja yhteistyön kautta.

Lisäksi Camagni (1995, 320) määrittelee innovatiivisen miljöön seuraavasti:

"... the set of relationships that occur within a given geographical area that bring unity to a production system, economic actors, and an industrial culture, that generate a localized dynamic process of collective learning and that act as an uncertainty-reducing mechanism in the innovation process."

Vuorovaikutus ja muu yhteistoiminta synnyttää toiminnan riskeistä huolimatta keskinäistä oppimista ja sitoutumista kehitysprosessiin. Edelleen Camagnin (1995) mukaan ex-ante ja ex-post-määrittelyt ilmentävät synergian ja innovatiivisuuden olemassaoloa.

Ex-ante ja ex-post tarkastelut on pelkistetty liitteissä 1 ja 2. Synergia ilmenee yritysten välisellä yhteistyöllä, työvoiman liikkuvuudella sekä teknologian vaihdannalla ja kehittämisellä. Innovatiivisuus ilmenee uuden liiketoiminnan synnyssä, T&K-panostuksissa ja varmennetuissa innovaatioissa (mm. patentit).

Kaikki alueet eivät ole samassa asemassa tai yhtä houkuttelevia uusien yritysten sijoittumiselle. Ne poikkeavat toisistaan väestön koulutustason ja infrastruktuurin puolesta. Kehittyvän toimintaympäristön pitää pystyä ylläpitämään monipuolista informaatiota ja muuta tietoa saadakseen houkutelua uusia, menestyviä yrityksiä alueelleen. Erittäin painoarvoa on alueen teollisella rakenteella, organisatorisilla rakenteilla ja alueella vallitsevalla yrittäjäilmastolla. Erikokoisten yritysten keskinäinen yhteistyö ja vuorovaikutus kuuluvat kehittyvän toimintaympäristön tunnusmerkkeihin. Maaseutualueilla yritysten välinen yhteistyö on vaikeampaa, koska samanalan yrityksiä on vähemmän. Maaseutukulttuuri ei kuitenkaan ole esteenä yritysten perustamiselle. (Malecki 1994.)

Toimialojen kehitysvaiheiden ja kehittyvän alueen tunnuspiirteiden jälkeen tarkastellaan lähemmin yritysten alueellista sijoittumista eri mallein. Tässä käsitellään kahta kappaleen alussa mainittua kehityspolkua, pienyritysvaltaista perinnemallia ja kärkiyritykseen perustuvaa uudet tuotannolliset ympäristöt - mallia. Jotta viitekehyksen kärki saataisiin mahdollisimman teräväksi, sijoittumisteorioissa keskitytään vain näihin kahteen yllä mainittuun käsitteeseen ja teoriaan.

Nämä kaksi teoriaa ovat olleet alueellisen kehityksen tutkimuksissa rinnakkain esillä jopa niin, että niiden käsitteitä on pidetty samansisältöisinä. Seuraavassa selvennetään ja tarkennetaan näiden kahden teorian yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia.

Seuraavassa alaluvussa käsitellään molemmille malleille kuuluvat ominaisuudet ja luvussa 2.2.3 lisäksi new industrial space -mallille kuuluvat ominaiset tekijät.

2.2.2 Pienteollinen perinne menestystekijänä

Industrial district -käsitteellä tarkoitetaan teollisuusalueita, joille on ominaista saman toimialan yritysten (teollisuuden) sijoittuminen samalle alueelle taikka paikkakunnalle. Alueella ei ole dominoivaa kärkiyritystä, joka vetäisi puoleensa saman toimialan pienyrityksiä.

Italiaa pidetään tällaisen teollisuuden keskittymän mallimaana. Tällaisia tuotantoalueita löytyy muualtakin kuin Italiasta, esimerkiksi Tanskasta (Pyke ja Sengenberger 1992), Ruotsista ja Norjasta (Åsheim 1992). Nämä kolme tapausta (Jylland, Gnosjö ja Jaeren) edustavat erikoistuneen tuotantoalueen mallia, missä pkt-kerrostuman yritykset ovat lähinnä yhden toimialan dominoivia. Erikoistuneen tuotantoalueen kriteerinä on toimialakeskittyminen verrattuna esimerkiksi kansalliseen keskiarvoon.

Vaikka Forsström ja Nyholm (1993) eivät pidäkään Suomessa Pohjanmaata perinteisenä pienteollisuusalueena, herää kysymys mitä se sitten on? Onko se Pohjanmaan -malli, kuten he itse sitä kysyvät, vai jotakin muuta?

Pohjanmaalla nykyinen lasikuituveneteollisuus on kehittynyt 1500-luvun laivanrakennusperinteistä, jolloin laivanrakentaminen keskipohjanmaalla sai alkunsa. Tuolloin Ruotsiin suuntautuneille tervankuljetuksille tarvittiin lisää kuljetuskapasiteettia. Sen johdosta tšekäläiset talonpojat alkoivat rakentaa laivoja, minkä ansiosta heidän timpurintaitonsa tulivat maankuuluiksi. Laivojen rakentaminen antoi heille lisäansioita ja loi uuden toimialan kyseiselle seudulle.

Saman alan yritysten keskittymistä alueelle on selitetty lähinnä sillä, että kasvavan yrityksen työntekijät haluavat päästä osallisiksi samoista eduista kuin alkuperäinen yrittäjä. Näin he haakeutuivat samalle alalle yrittäjiksi seuraavaan sukupolveen. Tämä kehitysprosessi edellyttää kokemusta sekä yrittäjyydestä että teollisesta työstä. (Forsström ja Nyholm 1993.)

Pienten ja keskisuurten teollisuusyritysten kasvu monessa maassa samanaikaisesti teollisten työpaikkojen vähentyessä on johtanut vilkkaaseen keskusteluun pienyritysten kilpailukyvystä ja ehdoista. Pienyritysten kasvu kytketään kahteen tekijään, makrotekijöihin ja paikallisiin erityistekijöihin. Tutkijat selittävät pienyritysten kasvua kasaantumisteorialla ja uudella tuotantotavalla.

Kasautumismalli perustuu joustavaan tuotantoon perinteisen massatuotannon sijaan. Joustavat tuotantotavat mahdollistavat nopeat tuotantomäärien ja -tyyppien muutokset (Isaksen 1994). Tällainen joustavuus on saavutettavissa niin yrityksen sisällä kuin yritysten välisissä verkostosuhteissa. Kysynnän voimakkaasti kasvaessa alueella toimivat saman toimialan yritykset voivat lisätä helposti tuotantomääriään saavuttaen tällä tavoin suuryrityksen suurtuotantoedut. Kussakin tuotantoyksikössä joustavuus on saavutettavissa tuotantovälineiden, työvoiman ja tuotantoorganisaation joustavalla käytöllä.

Joustava tuotantotapa on Storper ja Scottin (1989) mukaan löydettävissä etupäässä seuraavien kolmen toimialan sektorilta:

1. Perinteiset käsityö- ja muotoiluherkät teollisuusalat, jotka suuntautuvat loppukäyttäjämarkkinoille.
2. Korkean teknologian teollisuusalat mukaan lukien tavara ja palvelutoimittaja-alat.

3. Tuotantosuuntautunut palvelusektori.

Joustava tuotantotapa on erityisesti nähtävissä palvelusektorin yrityksissä, jotka toimivat New industrial space- alueella, ja joiden verkostotyöskentely on kehittynyt. Vaikka ei ole nähtävissä mitään erityistä suhdetta Industrial districtin ja joustavan toimintavan välillä, ei myöskään voida sanoa, etteikö sellaista olisi olemassa (Isaksen 1994).

Industrial district -käsite perustuu kahteen analyyttiseen ulottuvuuteen (Forsström ja Nyholm 1993):

1. Kvantitatiiviseen *ulkoisvaikutuksiin* (external economies) ja
2. kvalitatiiviseen *keskittymishyötyihin* (agglomeration economies).

Ensin mainittu perustuu tuotantojärjestelmän tehokkuuteen, joka saavutetaan laajentuvan ulkopuolisen työnjaon puitteissa. Tällöin yritysverkosto voi saavuttaa samantyyppisiä suurtuotantoja kuin suuryritys sisäisellä työnjaolla. External economies eli määrällisiä ulkoisvaikutustekijöitä pidetään välttämättöminä nimenomaan avainyritysten varaan perustuvan alueen muodostumisessa ja ylläpitämisessä (Isaksen 1994).

Laadulliset keskittymishyödyt liittyvät taloudellisen toiminnan maantieteelliseen keskittymiseen. Nämä perustuvat (Isaksen 1994) paikallisiin sosiaalisiin rakenteisiin ja ovat enemmän paikkakuntaspesifejä kuin external economies tekijät.

Marshall (1919) tunnisti kolme keskittymishyöty -tekijää:

1. Työntekijöiden ammattitaidon kasaantuminen ja "teollisen ilmapiirin" luominen,
2. innovaatioprosessien edistäminen sekä
3. liiketoimien kustannusten aleneminen molemminpuolisen luottamuksen johdosta.

Kaikki kolme liittyvät paikallisen kulttuurin toiminnallisiin ominaisuuksiin tavara- ja palvelutuotannossa.

Keskittymishyöty kytkeytyy tietyn alueen sosiaaliseen ja kulttuuriympäristön ominaisuuksiin ja tämä vaikuttaa positiivisesti yhteistyöhön ja liiketoimikustannuksiin (Forsström & Nyholm 1993). Se luo ja ylläpitää yritysten välisiä suhteita sisältäen informaation välittämisen kuin myös yritysten johdon väliset luottamukselliset suhteet. Alueen yrityksillä on muuhun yhteisöön toimivat ja luottamukselliset suhteet. Yritysjohto saattaa olla yhteisön toiminnoissa mukana mm. eri järjestöjen ja vastaavien jäsenenä.

2.2.3 Kärkiyritysmalli

New industrial space -mallin tunnuspiirteet ovat samankaltaisia kuin ID-mallissa. Siinä on kuitenkin muutamia selvästi erottuvia ominaisuuksia, jotka poikkeavat perinteisestä ID-mallista.

New industrial space (NIS) käsitteen on alkujaan luonut Scott (1988b) sekä Storper ja Scott (1989). Myöhemmin he ovat toki itsekin käyttäneet ID-käsitettä viitteenä alueellisiin kasaantumismalleihin, mitkä aikaisemmin olivat NIS-käsitteellisiä. Kuitenkaan Henryn (1992, 376) mukaan new industrial spacea ei voida

samaistaa kanooniseen, säännönmukaiseen industrial districtiin. New industrial space on alue, missä yrityksiä välillä on laajaa yhteistoimintaa. Siellä on paikallinen verkostotoiminnan muodostuma sekä kollektiivinen palveluiden ja keskinäisen luottamuksen rakentuminen. (Isaksen 1994, 32-33.)

Bruscon (1992) mukaan uusi tuotannollinen alue muodostuu ryhmästä yrityksiä, jotka sijaitsevat tietyn kulttuurisen kokonaisuuden muodostamalla suhteellisen pienellä alueella ja jotka ovat kiinnittyneitä toisiinsa spesifein sekä yhteistyötä että kilpailua ilmentävin suhtein (Linnamaa 1995, 51).

Selvimmät eroavuudet kärkiyrittymämallin (new industrial space) ja perinteisen pienteollisen mallin (industrial district) välillä ovat (Isaksen 1994, 34-35):

1. Kun perinteisen pienteollisen mallin alueella toimii monta suunnilleen samansuuruista yritystä, on kärkiyrittymämallin alueelle (uusi tuotannollinen alue) ominaista yhden tai useamman suuryrityksen olemassaolo, jotka toimivat alueen strategisten päätösten tekijöinä. Suuryrityksillä on monta aliurakoitsijaa, jotka ovat pitkälti riippuvaisia suuryritysten tilauksista. Samoin suuryritykset ohjaavat tuotantosuuntia ja toimialojen kehitystä alueella.

2. Yhteistyö yritysten välillä on kärkiyrittymämallin alueilla tyypillisesti johtajien ja muiden päällikkötasolla olevien henkilöiden välistä. He muodostavat eräänlaisen ammatillisen yhteisön, jonka jäsenillä on usein samanlainen koulutustausta. Heidän työuransa on alkanut useimmiten samoissa tai samankaltaisissa ns. pioneeri- tai hautomoyrityksissä.

Kärkiyritysmallin alueilla sekä johtajilla että työntekijöillä on paikallinen yhteenkuuluvuuden tunne. Siihen liittyy solidaarisuuden tunnetta toisista ihmisistä, uskonnollisia vaikuttimia sekä eettisiä yhteisiä arvoja. (Isaksen 1994, 34-35.)

Italiaa pidetään malliesimerkkimaana saman toimialan pienyritysten alueellisista tihentymistä. Vastaavanlaisia tihentymiä löytyy myös muista maista kuten esimerkiksi Ruotsista, Norjasta ja Tanskasta (Pyke ja Sengenberger 1992).

Kuvio 1. Toimialoittaisia keskittymiä Italiassa ja Saksassa

Kuviossa 1 olevaan karttaan on merkitty eri toimialojen keskittymiä Italiassa ja Saksassa (Porter 1991). Kuten kartta osoittaa, kummallakaan maalla ei ole vain yhtä tai muutamaa toimialakeskittymää. Italiassa toimialakeskittymät ovat monipuolisempia jakaantuen mm. elintarvikerypääksi, eri teollisuusalojen käsittely- ja automaatiolaiterypääksi, laskettelumonoalueeksi sekä jalo- ja perusmetalli/ainerypääksi. Saksassa toimialakeskittymät ovat suurimmaksi osaksi metalliin liittyviä keskittymiä.

2.3 Klusteri-ajattelua

Talouksien eri kehitysvaiheet luovat yhteiskunnan kehitykselle suuremmat ja laajemmat linjaukset. Kehitysvaiheitten kautta alueet erikoistuvat niille sopiville aloille, mikä ilmenee yritysrakenteina ja näiden toimialakeskittyminä. Alueet ja niiden taloudellinen kehitys on sidoksissa siellä toimivien yritysten menestykseen. Menestyminen on taas riippuvainen toimialan ja sen yritysten kilpailukyvästä. Alalle saadaan kilpailukykyä ja -etua parhaalla mahdollisella tuote- ja innovaatiokehitystyöllä.

Maalla ja toimialalla on Porterin (1991) mukaan tiettyjä perustekijöitä, jotka yksin tai yhdessä liittyvät menestyvään toimialaan. Menestyvän toimialan syntyyn vaikuttaa vähintään yksi näistä perustekijöistä, joita tuonnan tarkastellaan lähemmin. Toimialan menestyminen edesauttaa uusien yritysten syntymistä ja yritysryppäiden, klustereiden, muodostumista alueelle.

Seuraavissa alakappaleissa kerrotaan toimialojen kilpailukyvyn, maan edun perustekijöiden ja kilpailukykyisen toimialan syntyyn liittyvistä tekijöistä. Nämä liitettynä talouden ja alueellisen kehityksen kehikkoon valottavat toimialojen syntyä ja keskittymisprosessia alueellisesti.

2.3.1 Toimialojen kilpailukyky

Taloudellisesta kehityksestä on kirjoitettu runsaasti ja kirjallisuudessa on korostettu talouden siirtymistä maatalousyhteiskunnasta teollisuusyhteiskuntaan ja sen jälkeen tietoyhteiskuntaan. Myös tässä työssä on käsitelty nämä yhteiskuntamuodot, joissa valotetaan kehityksen mukanaan tuomia asenteellisia ja rakenteellisia muutoksia.

Porter (1991) lähtee liikkeelle talouden kehitystä kuvattaessa hieman kapea-alaisemmista kysymyksistä. Hänen mukaansa talouden vauraus riippuu siitä, kuinka tuottavasti kunkin maan voimavaroja hyödynnetään. Tuottavuuden taso ja kasvu riippuvat siitä, millä aloilla maa pystyy kilpailemaan menestyksellisesti ja minäkäläisen kilpailuedun se pystyy niillä saavuttamaan.

Toimialat joko kehittyvät parantamalla kilpailuetuaan tai jäävät kehityksen jälkeen. Kehitysprosessilla on taipumusta parantaa myös rypään sisäisten toimialojen kehitystä. Yhden toimialan saavuttama korkea kilpailuetu helpottaa myös muiden toimialojen kehitystä.

Prosessi toimii myös päinvastaisesti eli kykenemättömyys innovaatiovoimaan ja kehittymään tarpeeksi nopeasti näkyy helposti myös muilla toimialoilla. Kansainvälisellä kilpailukyvyllä on suuri merkitys toimialan menestykseen. Tuote- ja innovaatiokehityksen on oltava alan huippua, jotta toimiala pystyisi kilpailemaan kansainvälisillä markkinoilla. Kansantaloudellisesti on kannattavampaa viedä ulkomaille jalostettuja ja tuoda sieltä jalostamattomia tuotteita kuten raaka-aineita. (Porter 1991.)

Seuraavaksi tarkastellaan maan ja toimialan (kilpailu)edun perustekijöitä, jotka Porterin (1991) mukaan ovat olemassa menestyneissä maissa ja toimialoilla. Tämän jälkeen katsotaan kilpailukykyisen toimialan syntyä.

2.3.2 Maan ja toimialan edun perustekijät

Tässä käydään lyhyesti läpi ne neljä perustekijää, jotka muodossa taikka toisessa löytyvät maasta, jossa jokin toimiala menestyy kansainvälisesti. Tarkastelun lähtökohtana on globaalinen, kansainvälinen kilpailu, kuten myös myöhemmissäkin tarkastelunäkökulmissa. Tarkastelulla halutaan valottaa sitä laajempaa kokonaisuutta, miten yritykset kilpailevilla markkinoilla toimivat. Vaikka Suomessa yrityskanta on pitkälti pkt-valtaista, se ei estä niitä kansainvälistymästä kapeimmilla toimialasegmenteillä. Tämänkaltainen kehitys onkin viime vuosina kiitettävästi lisääntynyt maassamme (esim. sykemittarit, terveydenhuollon välineet).

Porter (1991, 99-155) nimeää neljä maan edun perustekijää:

Tuotannontekijäolot

Ensimmäisenä perustekijänä on tuotannontekijöihin liittyvät olosuhteet, kuten ammattitaitoisen työvoiman saanti tai kilpailun edellyttämät perusrakenteet.

Maalla voi olla käytettävissään tuotannontekijöitä, joita kilpailevat alat käyttävät hyväkseen. Tuotannontekijät voidaan alajaotella 1) inhimillisiin voimavaroihin; jonka kohteena on henkilöstön määrä, taidot ja kustannukset, 2) fyysisiin voimavaroihin; mineraalien, puun, vesivoiman yms. määrä, laatu, saatavuus ja kustannukset, 3) tietovaroihin; tieteellinen, tekninen, tavaroihin ja palveluihin liittyvä markkinatietojen varanto, sekä 4) pääomavaroihin; elinkeinoelämän rahoitukseen käytettävissä oleva pääoman määrä ja kustannukset.

Kysyntäolot

Toisena maan kilpailuedun perustekijänä ovat kotimaan kysyntäolot, jotka muodostuvat toimialojen tuottamien tavaroiden ja palvelujen kotimaisesta kysynnästä. Mittakaavaetujen kautta se voi vaikuttaa staattiseen tehokkuuteen, mutta dynaamisesti sillä on merkittävämpi vaikutus yritysten tekemien parannusten ja innovaatioiden kautta. Kysynnän määrällä ei ole niin merkittävää vaikutusta kilpailuetuun kuin laadulla, mikä lisää yritysten tuotekehittelyä ja innovaatioita. Asiakkaitten tarve yhä paremmista tavaroista ja palveluista on tehokas kysyntäoloja muokkaava tekijä.

Lähi- ja tukialat

Lähi- ja tukialoilla on merkittävä vaikutus maan kilpailuedun parantamiseksi. Monia esimerkkejä kilpailuedun omaavien lähi- ja hankinta-alojen vaikutuksesta on mm. Japanissa, Saksassa ja Sveitsissä.

Lähi- ja hankinta-alat tuottavat monille muille toimialoille etuja, koska ne tuottavat panoksia, joita muut toimialat voivat käyttää. Esimerkiksi Japanissa työstökoneiden tuottajat käyttivät eri komponenttien toimittajina maailman huippuluokkaa olevia yrityksiä.

Yrityksen strategia, rakenne ja kilpailutilanne

Yrityksen strategiat ja tavoitteet poikkeavat toisistaan niin kotimaassa kuin eri maiden välillä. Näiden sekä organisointitapojen valinta toimialalla ratkaisevat maan kilpailuedun syntymistä. Yritysten johtamistavat poikkeavat toisistaan maan kulttuurista ja historiasta johtuen, samoin kuin yritysten rakenne ja valtiovallan harjoittama politiikka. Kotimaisen kilpailun luonteesta riippuu, miten toimialat menestyvät kilpailussa.

Muut

Näiden neljän perustekijän lisäksi Porter (1991, 157-161) tuo olennaisena osana esille vielä kaksi tekijää. Nämä ovat sattuma ja valtiovalta. Seuraavassa muutama esimerkki sattumanvaraisista tapahtumista, jotka vaikuttavat maan ja toimialan kilpailuetuun:

- keksinnöt
- merkittävät tekniset epäjatkuvuuskohdat
- epäjatkuvuudet panosten kustannuksissa (öljykriisi)
- merkittävät muutokset maailman rahamarkkinoilla tai valuuttakursseissa
- maailmanlaajuiset tai alueelliset kysyntähuiput/
-laskut
- ulkomaisten hallitusten tekemät poliittiset päätökset
- sodat.

Sattumanvaraiset tapahtumat muuttavat kilpailullisia olosuhteita ja vaikuttavat toimialojen keskinäisiin suhteisiin. Toiset toimialat saattavat sattumien kautta saada itselleen etuja, joita muut ovat aikaisemmin hallinneet.

Valtiovallan merkitys maan tai toimialan kilpailuedun luomiselle ei ole vähäinen. Vaikka sen merkitys on suuri, sitä ei pidä kuitenkaan luokitella viidenneksi perustekijäksi. Valtiovallan tehtävä on vaikuttaa toimillaan neljään aikaisemmin mainittuun perustekijään, että maan ja toimialojen edut saavutettaisiin. Sen toimet eivät kuitenkaan saa poistaa yrityksiltä parannus- ja kehityspaineita, koska silloin valtio toimisi itseään vastaan.

2.3.3 Kilpailukykyisen toimialan synty

Useimmiten kilpailukykyisen toimialan perustamisen virikkeenä on yksi kolmesta perustekijästä, tuotannontekijöihin liittyvä etu,

tuki- ja lähialoihin liittyvä tai kysyntäoloista johtuva tekijä. Yritysten synty voi tapahtua monella eri tavalla. Ruotsin erikoisterästeollisuus lähti liikkeelle siitä, että maalla oli fosforipitoisuudeltaan vähäistä rautamalmia. Ulkomaisen yrityksen läsnäolo tai idearikkaan työntekijän kunnianhimo/kyllästyneisyys omassa työssä saattaa johtaa kilpailevan yrityksen perustamiseen. Tuki- ja lähialoilta lyötyy virikkeitä yritysten ja toimialojen perustamiseen. Italian laskettelukenkäteollisuus on hyvä esimerkki siitä, miten lähialalta syntyi uusi menestyvä toimiala. Nahkaisia vuoristokiipeily- ja patikointikenkiä kehittämällä muodostui laskettelukenkäteollisuus.

Kysyntäolojen vaikutus tarjoaa hyvän pohjan uudelle toimialalle. Jos paikallinen kysyntä kasvaa voimakkaasti tai erikoistuu, se rohkaisee yritysten perustamiseen. Näin kävi mm. Yhdysvaltojen kuumassa ja kosteassa itäosassa, missä ilmastointilaitteiden kysyntä kasvoi paikallisesti.

Menestyvän toimialan syntymiseen vaikuttaa useimmiten yksi edellä mainituista tekijöistä. Toimialan menestymisen ehtona on myös, että sillä on kotimaista kysyntää ja kilpailua. Kilpailu varmistaa kehitystyön ja innovaatioprosessien jatkuvuuden. Menestyvä toimiala tarvitsee aloittaessaan vähintään yhden kilpailuedun. Pelkästään yhdellä edulla kilpailussa ei kuitenkaan menestyä kuin rajallisen ajan. Toimialan on kehitettävä tuotteitaan siten, että se saavuttaa mahdollisimman monta kilpailuetua. Silloin ala ei ole niin haavoittuva tai riippuvainen yhdessä perustekijässä tapahtuvista muutoksista. Sen on pyrittävä luomaan mahdollisimman ehjä kilpailuetutimantti. (Porter 1991.)

3. YRITTÄJYYTEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

3.1 Yrittäjyyteen liittyvät mallit

Yhteiskuntamuodot ja niiden aikana vallitsevat kehitysvaiheet määrittelevät toimialajakauman ja niissä toimivien yritysten määrän. Toimintaympäristöt puolestaan selittävät toimialojen keskittymistä alueellisesti ja paikallisesti. Toimialojen ja maan edun perustekijät antavat pohjan kilpailukykyisen toimialan synnylle. Kilpailukykyinen toimiala puolestaan tarvitsee jatkuvaa tuotekehitystä ja innovatiivista toimintaa. Toimialan muodostavat siten alalla toimivat yksittäiset yritykset.

Yrityksen toimialan valintaan vaikuttavat luvussa kaksi mainitut tekijät, mutta myös yrittäjän omalla persoonalla ja ominaisuuksilla on vaikutuksensa yrityksen perustamisen ja toimialan valinnan suhteen. Yrittäjä ja yritys luovat yrittäjyyden, mikä merkitsee suhtautumistapaa työn tekemiseen (Koiranen 1993).

Yrittäjyyteen johtaviin tekijöihin liittyy perinteisesti kuva yrittäjien piirteistä ja toiminnasta. Piirreteoriaa ovat tutkineet monet tutkijat ja he ovat omalta osaltaan muovanneet omia piirteitä yrittäjiksi ryhtyville henkilöille. Luettelot eivät ole tyhjentyviä, sillä samoja piirteitä löytyy useimpien kuvauksista. Yksilön piirteet ja toiminta yrittäjyyteen ohjaavina tekijöinä rakentuu keskeisesti psykologisen ja sosiologisen näkökulman varaan. Nämä toisistaan poikkeavat, mutta myös monessa suhteessa päällekkäiset lähestymistavat ovat:

1. Piirreteoreettinen lähestymistapa.
2. Psykodynaaminen malli.
3. Sosiaalisen kehityksen malli.

Piirreteoreettinen ja psykodynaaminen malli korostavat yksilön omia piirteitä. Ensin mainittu kuvaa yksilön halua toimia omien ehtojensa mukaisesti, irtonaisena muusta yhteiskunnasta, mutta kuitenkin hyväksyen sen. Tässä yksilö haluaa käyttää älyään ja luovuuttaan omissa toimissaan. Jälkimmäinen kuvaa yksilölle olosuhteiden pakosta siunaantuneita piirteitä, jotka eivät ole niinkään myönteisessä hengessä syntyneitä. On toki huomioitava, että psykodynaamisessa mallissa Kets de Vries (1991) käsittelee piirteiden ääripäitä, ei kaikkia ominaisuuksia (Niittykangas 1997). Psykologisesta näkökulmasta tarkasteltuna peruskysymys näissä malleissa on "miksi juuri tietyt henkilöt perustavat yrityksiä tai menestyvät yrittäjinä".

Sosiaalisen kehityksen malli liittää yksilön osaksi ympäröivää yhteiskuntaa. Siinä tämä rakentaa tulevaisuutensa sosiaalisten yhteyksien ja ryhmäsidonnaisuuksien kautta. Sosiologinen näkökulma siis korostaa yhteisöllisiä ja kulttuurisia tekijöitä, jotka ohjaavat tietyn väestöryhmän jäseniä yrittäjiksi tai vaikuttavat yrittäjyyteen koko yhteiskunnassa.

Seuraavana lähempi pääkohdittainen tarkastelu piirreteoreettisesta ja sosiaalisen kehityksen mallista. Psykodynaamista mallia voidaan pitää vastakohtana piirreteoreettiselle mallille, joten sitä ei tässä tutkimuksessa käsitellä enempää.

3.1.1 Piirreteoreettinen lähestymistapa

Piirreteoreettista lähestymistapaa ovat tutkineet lukuisien tutkijoiden joukosta mm. Hornaday (1982), Kettunen (1983), Mischel (1984), Eskola (1985) sekä Pitkänen ja Vesala (1988). Tässä käsitellään yhteenvedonomaisesti yrittäjäksi ryhtyvän ja yrittäjän roolimalliin vaikuttavia piirretekijöitä.

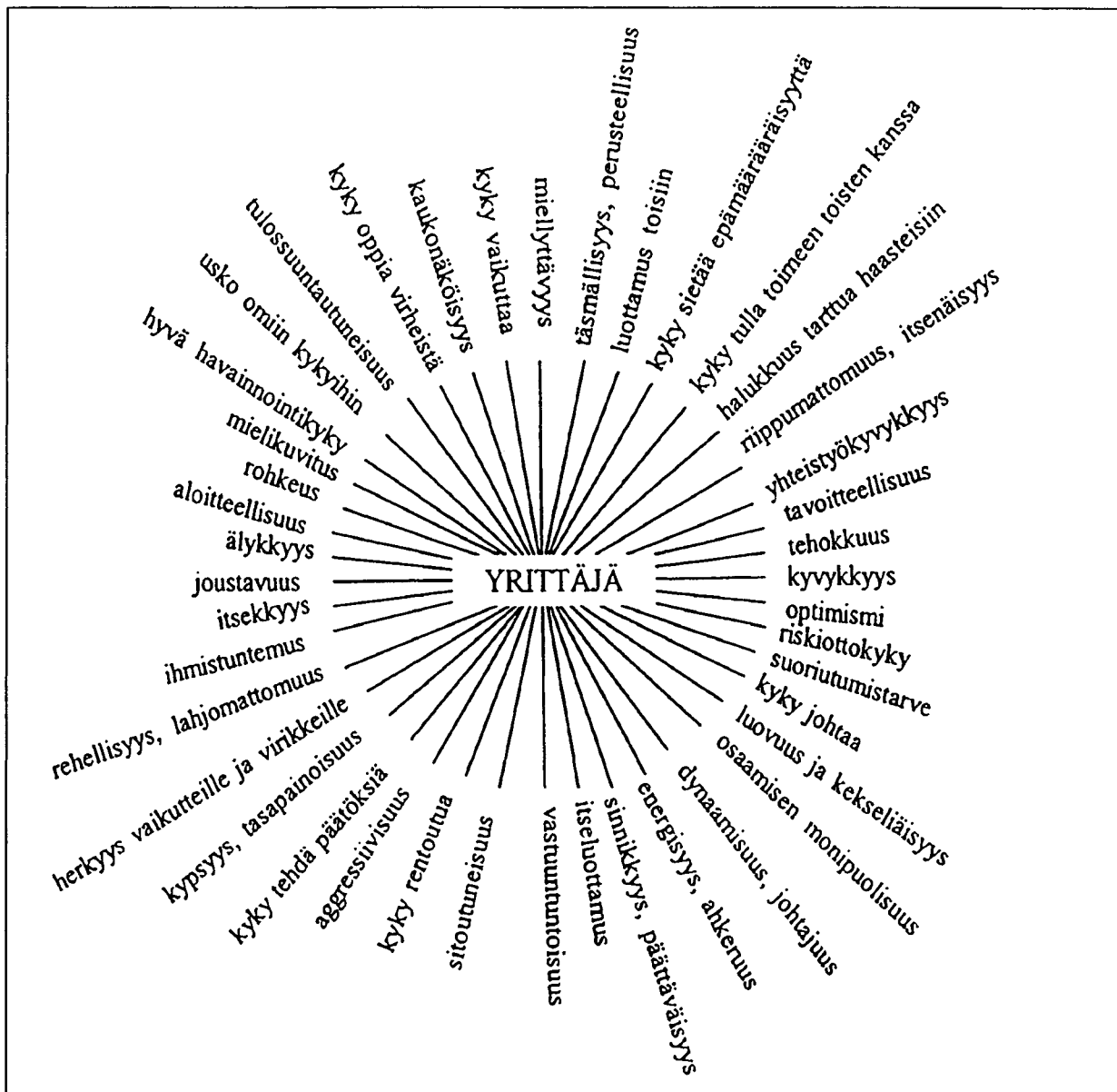
Yrittäjäksi ryhtyvän henkilön persoonallisuuteen liittyy tekijöitä, joita ei aina havaita tai jotka eivät tule esiin jokapäiväisessä elämässä. Yrittäjyyden ja sen piirteiden esiin tuleminen johtuu varmasti monista seikoista, mitkä sinänsä voisivat tulla esiin useimmilla yksilöillä. Tämä taas tarvitsisi usein jonkinlaisen ärsykkeen. Ärsykkeinä voisivat olla monet tekijät kunnianhimosta itsensä työllistämiseen.

Piirreteoreettinen lähestymistapa kuvaa yrittäjyyttä ja yrittäjää mm. seuraavasti:

- yrittäjä abstrahoituu irti yhteiskunnasta ja sosiaalisista yhteyksistään, kantaa harteillaan omia piirteitään ja toimii niiden mukaisesti, lisäksi piirteet määräävät hänen käyttäytymisensä ja luetteloivat jopa hänen intressinsä, tarpeensa ja oikeutensa (Eskola 1985, 38)
- Hornaday (1982, 26-27) on koonnut eri tutkimuksissa 42 yrittäjää kuvaavaa piirrettä. Näitä ovat riskinotto-kyky älykkyyden kautta luovuuteen ja kekseliäisyyteen.

Piirreteorian mukaan yrittäjyyteen sisältyy ainakin jokin seuraavista tekijöistä, jotka ohjaavat yrittäjäksi ryhtymistä: suoriutumismotivaatio omasta työstä ja aikaansaannoksista, kontrollipremissit vastuusta omista tekemisistä ja tapahtumista, innovatiivisuus uusien ideoiden tuottamisesta, riskinottohalukkuus yrittämisestä ja persoonallisuuden piirteiden yhteys muihin motivaatiotekijöihin.

Alla olevassa kuviossa on Hornadayn eri tutkimuksista kokoamat 42 yrittäjää kuvaavaa piirrettä.

Kuvio 2. Yrittäjää kuvaavia piirteitä

3.1.2 Sosiaalisen kehityksen malli

Sosiaalisen kehityksen mallin mukaan yksilön kehittyminen ja muuttuminen tapahtuu hänen sosiaalisten yhteyksien ja ryhmäsidonnaisuuksien kautta. Elämän varrella tapahtuneet sosiaaliset kanssakäymiset vaikuttavat yrittäjäksi ryhtymiseen. Päätös siitä saattaa teorian mukaan tapahtua missä elämänvaiheessa tahansa. Gibb ja Richie (1982) määrittelevät neliluokkaista typologiaa, jotka kuvaavat yksilön elämänvaiheittaista yrittäjäksi ryhtymisen tyyppiä:

1. Kokeilijat (improvisors)
 - tyypittävät pienen yrityksen omistajaa elinkaaren tai uran alkuvaiheessa.
2. Kyseenalaistajat (revisionists)
 - ovat jonkin verran vanhempia ja lähellä työuransa keskivaihetta.
3. Muutosta etsivät (superceders)
 - ovat elämänsä jälkimmäisellä puoliskolla ja uuden uran alkutaipaleella.
4. Menneisyyttä kaipaavat (reverters)
 - ovat varttuneessa iässä olevia ja työuransa loppu vaiheessa eläviä.

Kokeilija on varhaisessa aikuisiässä suhteellisen joustavassa sosiaalisessa asemassa ja elämäntavoiltaan sopeutuva, joka kokee oman yrityksen perustamiseen liittyvän riskin vähäiseksi. Siihen liittyy vanhempien ja muiden perheenjäsenten heijastama vahva vaikutus. Yrityksen perustaminen on yksi vaihtoehto "ilman riskiä" oman urakehityksen mahdollisuuksiin.

Oma kehittyvä ura yrittäjänä ja mahdollinen muu työura koetaan vaihtoehtoina, joita voi vielä tässä vaiheessa elämää punnita tasavertaisina vaihtoehtoina.

Kyseenalaistaja on melko lähellä perinteistä mielikuvaa yrittäjäpersoonasta. Hän on tietoinen menetetyistä ja mahdollisista mahdollisuuksista. Hän asettaa itselleen tietyt tavoitteet ja pyrkii niiden saavuttamiseksi tekemään kaiken voitavansa. Epäilykset ja konfliktit ovat realismia hänen ajatuksissaan ja sitä kautta mahdollisuudet ja urakehityksen toteuttaminen ovat hänelle tärkeitä. Itsenäistyminen yrittäjänä on tietynlainen riippumattomuuden merkki hänen elämässään.

Muutosta etsivä henkilö on työelämässään kokenut monia erilaisia vaiheita. Hän on voinut elämänsä varrella rauhassa pohtia eri urakehitysvaihtoehtoja niin yrittäjänä kuin myös nykyisessä työtehtävässään. Hän on tietoinen menetetyistä mahdollisuuksistaan, mutta on myös realistisesti tietoinen omista uusista ja käsillä olevista mahdollisuuksistaan. Hänen ajattelutapansa on rauhallisempi ja asteittäisempi ajatellen päätöksentekoa, mikä johtuu ei-pakonomaisesta päättelystä. Muutosta hakeva voi ajatella vaihtoehtoja kypsemmin kuin ehkä muut elämänvaiheittaiset tyypologit.

Menneisyyteen kaipaavan henkilön elämän kulku on hyvin stabiili. Hänen sosiaaliseen asemaansa ja elämäntapaansa liittyvät riskit ovat tässä vaiheessa elämää jo vähäiset. Hänen kaipuunsa "menetettyyn mahdollisuuteen" on jostakin syystä voimistunut ja päätös yrittäjäksi ryhtymiseen perustuu pitkälti omiin tunnetekijöihin. Hänen kokemuksellaan saattaa olla jotakin positiivista ja kannustavaa merkitystä, mutta aikaisemman koulutuksen merkitys on vähäinen. Tietynlainen intohimo yrittäjyyteen kuitenkin puuttuu. (Niittykangas 1996.)

Myönteinen asennoituminen yrittäjyyteen on uuden yritystoiminnan synnyn näkökannalta tärkeää. Koulutus, kokemus ja roolimallit, joita käsitellään seuraavissa kappaleissa, ovat asenteita ja arvoja muokkaavia tekijöitä. Arvojen ja asenteiden muutoksella tai selkiinnyttämisellä on varmasti myönteinen vaikutus yritystoiminnan aloittamiselle.

Yrittäjyyteen liittyvät oppimisprosessit

Yrityksen perustamiseen ja yrittäjyyteen liittyvinä oppimisprosesseina käsitellään tässä kokemusta ja ammattitaitoa, roolimalleja sekä koulutusta. Kokemus ja ammattitaito tulevat yksilölle hänen omasta työkokemuksesta ja työpaikalla saadusta ammattikoulutuksesta. Ne ovat hyvin pitkälle toimialakohtaista oppimista. Sen kautta saatu ammattitaito ja osaaminen suuntautuu, myös yrittäjyytenä, tälle alalle. Roolimallien kannustama yrittäjyys suuntautuu yleensä pienyrittäjyyteen, joskin mallilla on oma vaikutuksensa alan valintaan.

Koulutuksella on kokemuksen rinnalla asenteita ja arvoja muovava vaikutus. Koulutus yksistään ei kuitenkaan ole riittävä yksilön osaamisen mittari. Se kehittää omakohtaisen yrittäjyyden osaamista kokemuksen ja ammattitaidon ohella. Yleisesti ottaen yrittäjien peruskoulutus on alhaisempi kuin esimerkiksi palkattujen ammattijohtajien. Samaan lopputulokseen päädytään, kun tarkastellaan omistajayrittäjien ammatillista koulutusta (Peltonen 1986).

Kokemus ja ammattitaito

Yrittäjäksi ryhtyminen ja siihen oppiminen on useimmiten seurausta kokemuspohjaisesta taustasta. Henkilön omakohtainen työkokemus vieraan työnantajan palveluksessa antaa pohjaa teknilliselle osaamiselle yrittäjyyteen. Ammattitaidon saavuttaminen ja

työmenetelmien hallitseminen antavat itsevarmuutta yrittäjäksi ryhtymisen vaihtoehdolle. (Niittykangas 1996.)

Useimmiten työpaikalla saatu ammatillinen koulutus on tehokasta ja ammattimaista. Työssä saatu ja koettu hallinnollinen käyttäytyminen antaa tiedollisen kokemuspohjan hallita ja omaksua ns. paperityöt tarjouksien tekemisestä markkinointiin.

Kokemuksella ja koulutuksella saatu ammattitaito ja osaaminen saattaa johtaa yrittäjyyteen, jolloin yritys perustetaan useimmiten samalle paikkakunnalle, missä kokemus ja ammattitaito on hankittu. Tällöin saman toimialan yritysten yrityskanta paikkakunnalla kasvaa.

Hyvän yritysilmapiirin omaavalla alueella/paikkakunnalla edellä mainitut ulkoisvaikutukset (external economies) ja keskittymishyödyt (agglomeration economies) ovat yrityksen käytettävissä ja hyödynnettävissä (Camagni 1995).

Vieraan palveluksessa saatu kokemus on yksi tie ryhtyä yrittäjäksi. Toinen mahdollinen tie yrittäjyyteen on perheyrityksessä toimiminen ja sitä kautta oman yrityksen perustaminen. Kokemus ja kotona vallitseva yrittäjäilmapiiri kannustavat yrittäjyyteen. Monesti perustettava yritys on saman toimialan yritys kuin perheyritys, josta myös osaaminen ja ammattitaito ovat lähtöisin.

Roolimallit

Ihmisellä on kyky omaksua tietoisesti tai tiedostamattaan hänelle itselleen kuulumaton rooli/tapa. Jonkun toisen henkilön tapa toimia, hoitaa asioita, puhua, liikkua ja jopa eleet ja sanonnat omaksutaan hyvin herkästi. Tehokkaan työkaverin tai menestyneen henkilön ominaisuuksia punnitaan ja pyritään matkimaan. Yrittäjäksi ryhtyvän roolimalli voi löytyä omista vanhemmista, sisa-

ruksista tai jostakin muusta lähisukulaisesta. Oma työnantaja voi antaa virikkeen kokemuspohjan lisäksi ryhtyä itsenäiseksi yrittäjäksi.

Koulutus

Suomessa eri alueiden väestöt poikkeavat koulutustaustaltaan toisistaan. Pohjois- ja Itä-Suomessa väestön koulutustaso on alhaisempi kuin koko väestön koulutustaso keskimäärin. Alueellisella tasolla tarkasteltuna maaseutuväestön työssäkäyvien koulutustaso on keskusalueiden ja kaupunkien väestöä alhaisempi (Savon Liitto 1996, 14 - 18). Yliopistojen ja korkeakoulujen sijoittuminen alueellisesti maan suurimpiin kaupunkeihin sekä lukioiden ja ammattikoulujen sijoittuminen väkiluvultaan isompiin kuntiin selittää osittain alueelliset ja paikalliset eroavuudet.

Myös paikkakunnilla toimivien kärkiyritysten perustamat ammattikoulut (oppilaitokset) ovat nostaneet alueen väestön koulutustasoa, kuten esimerkiksi Ahlströmin tehtaiden ammattioppilaitos Varkaudessa (perustettu 1920-luvulla, toimii nykyisin kunnallisena oppilaitoksena). Nämä yritykset ovat perustaneet ammattikoulut turvaamaan yritystensä ja niiden toimialan vaatiman ammattitaitoisen työvoiman saannin.

Borgin ja Pehkosen (1983, 6-19) tutkimuksen mukaan yritysjohtajien enemmistö on 30 - 60 vuotiaita miehiä, keski-/peruskoulun käyneitä tai ylioppilaita ja ammatillisen peruskoulutuksen saaneita. Tutkimus on melko vanha, mutta jo siinä ennakoidaan akateemisen koulutuksen saaneiden henkilöiden ryhtyvän enenevässä määrin yrittäjiksi aloille, missä suunnittelu, konsultointi, mainospalvelu tai koulutus on toimialana (Peltonen 1986).

3.2 Kohti oppivaa aluetta

3.2.1 Oppiva organisaatio

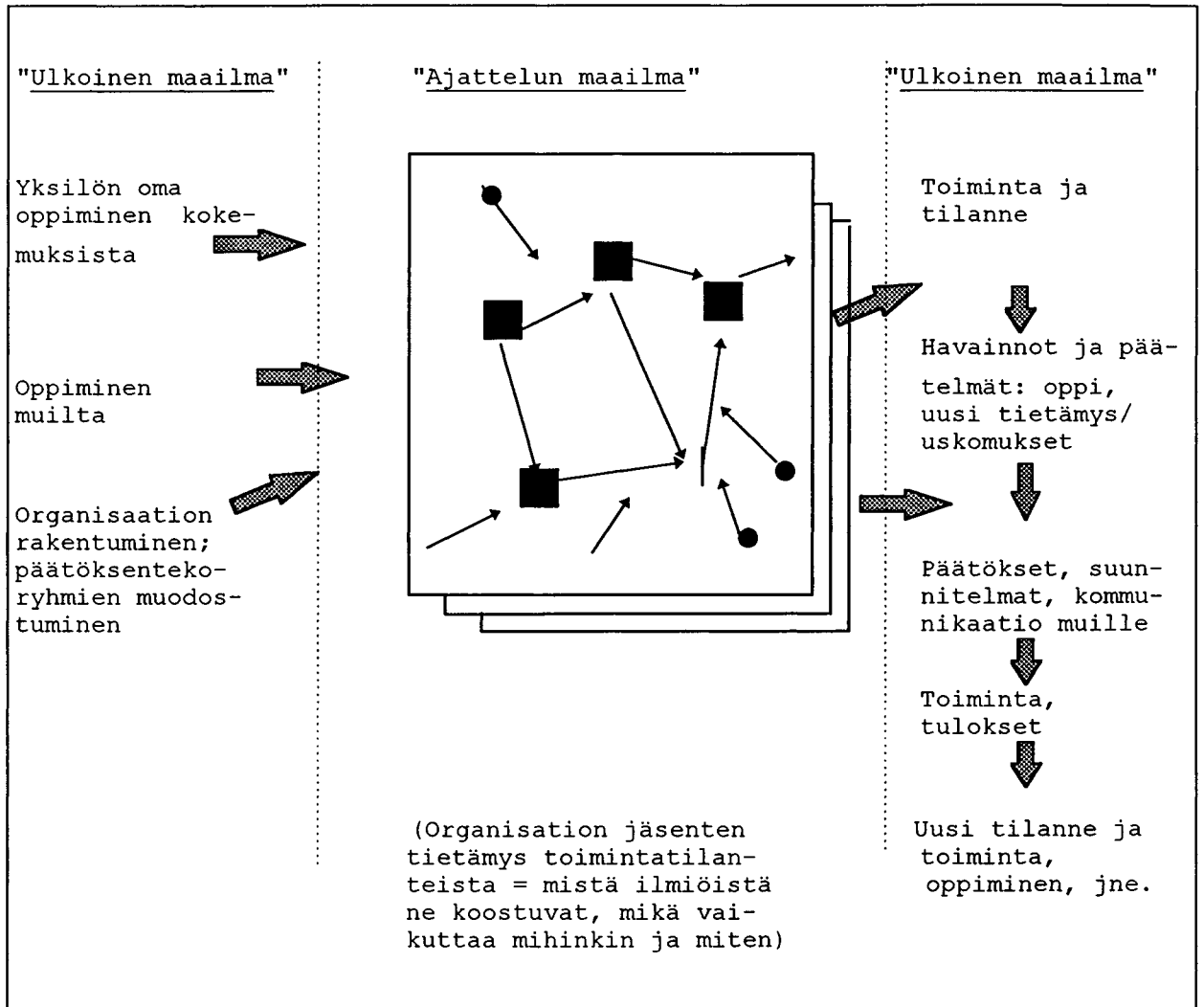
Oppiminen ilmiönä on moni-ilmeinen ja siitä johtuen sen eri määritelmät ovat yleisluonteisia. Oppimisen käsite on korvannut aikaisemmin muodissa olleen osaamisen käsitteen. Sillä tarkoitetaan yleisimmin suhteellisen pysyviä muutoksia yksilön tieto-, taito- ja valmiustasoissa. Oppimista voidaan mitata tarkastelukulmasta riippuen joko määrällisenä tai laadullisena prosessina. (Lehtinen, Kinnunen, Vauras, Salonen, Olkinuora ja Poskiparta 1990, 13-16). Oppimista voidaan tarkastella sekä yksilön että organisaation oppimisena.

Yritystasolla oppivan organisaation käsite saa ainakin kaksi näkökulmaa (Vanhala, Laukkanen ja Koskinen 1994, 136):

1. Organisaation on kyettävä tuottamaan, hankkimaan ja siirtämään tietämystä (knowledge).
2. Siirtämään uutta tietoa vastaavat muutokset konkreettiseen liiketoimintaan.

Garvinin (1994, 41-51) mukaan organisaation on luotava järjestelmiä ja prosesseja, jotka tukevat viittä perustoimintoa ja integroivat ne jokapäiväiseen toimintaan. Nämä perustoiminnot ovat järjestelmällinen ongelmanratkaisu, uusien menetelmien kokeilu, omista kokemuksista ja historiasta oppiminen sekä nopea ja tehokas tiedonkulku.

Organisaation tietämystä, oppimista ja toimintasidoksia havainnollistaa seuraava kuvio.

Kuvio 3. Tietämys, oppiminen ja toimintasidokset organisaatiossa (Vanhala ym. 1994).

Organisaation oppimisen määritelmä ei ole ollenkaan selvä, eikä etenkään se, miten organisaation oppimista voitaisiin edistää. Ihminen on otettava oppivan organisaation tarkastelussa jollakin tavalla huomioon, koska organisaatiot ovat sosiaalisia yhteisöjä. Ne siirtävät kulttuurinsa mukaisia ajattelumalleja, toimin-

tatapoja ja traditioita uusille työntekijöilleen. Yksilön oppiminen ja hänen toimintansa yhteisöllisesti sekä vuorovaikutus toisten yksilöiden kanssa muodostavat kokonaisuuden, josta voidaan puhua organisaation oppimisesta ja oppivasta organisaatiosta.

3.2.2 Alueellinen oppiminen

Organisaation kykyä tuottaa, hankkia ja siirtää tietämystä sekä muuttaa ne konkreettisesti liiketoimintaansa ovat oppivan organisaation tunnusmerkkejä (Vanhala ym. 1994). Tällaisten organisaatioiden olemassolo mahdollistaa alueellisen oppimisen kehityksen. Alueellista oppimista korostava näkemys painottuu kaikille toimialoille, joissa osaamisen synty ja innovaatiot ovat kiinteä osa kaikkea taloudellista toimintaa. Alueen kilpailukyvyyn perustana on kyky oppia kollektiivisesti, yhdessä siellä olevien yritysten kanssa. Oppiva organisaatio on osa alueellisen oppimisen kokonaisuutta.

Alueellista oppimista tarkastellaan tässä kahdesta näkökulmasta, perinteisen teknologia- ja aluepolitiikan sekä sen rinnalle nousseen oppivan talouden ja alueen käsitteillä.

Innovatiivinen diffuusio on edelleen tunnistettavissa suomalaisen teknologia- ja aluepolitiikan taustalta. Sen rinnalle oppivan talouden ja alueen käsitteet pyrkivät tarjoamaan vaihtoehtoa. (Niittykangas 1997.)

Taulukko 1. Innovaatioiden synty ja alueellisen kehityksen vaihtoehdot (Niittykangas 1997)

Piirteet	Innovaatioiden diffuusio	Oppiminen
Osaamisperusta	Ydinasioita ovat tieteellinen perustutkimus ja systemaattinen T&K-toiminta, joiden tuloksista vain osa on kaupallistettavissa	Osaamisen synty ja innovaatiot ovat kiinteä osa kaikkea taloudellista toimintaa, joka kiinnittyy sijaintiympäristön tarjoamiin mahdollisuuksiin, erityisesti vaikeasti jäljiteltävissä ja siirrettävissä olevaan osaamiseen
Innovaatioiden luonne	Keskeinen huomio on tuote ja prosessi-innovaatioiden aikaansaamisessa	Huomion keskipisteessä vähittäismuutokset, toisilta oppiminen sekä erilaiset sosiaaliset ja organisatoriset innovaatiot
Kehittämisen kohde	Kehittämispansotus suuntautuu tieteelliseen tutkimukseen ja korkean teknologian yrityksiin	Keskeistä on kollektiivinen oppiminen
Kohdeyritykset	Kehittämisen kohteena ovat korkeaa teknologiaa tuottavat ja sitä hyödyntävät	Kehittämisen ulkopuolelle ei rajata mitään yrityksiä
Kehityksen dynamiikka	Ajattelussa tehdään selvä ero osaamista synnyttävien (tiede- ja tutkimusyhteisöt, korkean teknologian yritykset) ja soveltavien (perinteiset vakio-tekniikan yritykset) välillä.	Uuden tiedon synty ja innovaatiot ovat luonnollinen osa kaikkea taloudellista toimintaa (vrt. Käsitteet learning by doing, learning by using ja learning of interacting)
Kilpailukyvyn perusta	Kilpailukyvyn perusta teknologinen etevyymys kilpailijoihin nähden	Kilpailukyvyn perusta on kyky oppia
Aluepoliittinen toimintamalli	Huomio on teknologiakeskuksissa ja vastaavissa osaamishentymisissä	Huomio on erikoistumisessa ja alueellisessa työnjaossa
Teknologiapoliittinen toimintamalli	Huomio on uusissa ja kehitymässä olevissa aloissa kuten informaatio- ja bioteknologiassa	Huomiota kiinnitetään kaikkiin toimialoihin

Perinteisen näkemyksen mukaan teknologiakeskukset ja vastaavat tihentymät muodostavat teknologisen ja alueellisen kehityksen ytimen. Näiden vaikutuksesta innovaatiot ja taloudellinen kehitys leviävät sen ympäristöön. Oppimisen näkökulmasta tälle ajattelulle etsitään vaihtoehtoa, sillä kysymykseksi herää, mikä on korkeaa teknologiaa korostavan kehityksen merkitys alueelliselle kehitykselle (Niittykangas 1997).

Uusi ajattelutapa tulkitsee innovaatioiden lähteet ja osaamisen synnyn aiemmasta poikkeavalla tavalla sekä korostaa innovaatioiden keskeisyyttä kilpailukyvyn näkökulmasta. Edellä olevassa taulukossa vertaillaan innovaatioiden synnyn ja alueellisen kehityksen vaihtoehtoja.

Innovaatioiden diffuusiota korostava näkemys painottuu tieteelliseen tutkimukseen ja korkean teknologian kehittämiseen. Sen kohderyhminä ovat korkean teknologian yritykset ja kilpailukyvyn paremmuus perustuu juuri korkeampaan teknologiseen osaamiseen.

Oppimista korostava näkemys painottuu kaikille toimialoille sijaintiympäristön tarjoamat mahdollisuudet huomioon ottaen. Näkemyksen lähtökohtana on hyvin kollektiivinen osallistuminen kaikkiin taloudellisiin toimintoihin ja yhdessä oppimisen ideaalisuus. Kaikkien toimijoiden mukanaolo nähdään tärkeäksi ja jokaista osapuolta hyödyntäväksi tekijäksi, "jokainen oppii toiselta jotakin" -ajattelumalli. Sijaintiympäristön sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö ovat kiinteä osa oppimisen innovaatioprosessia.

Innovatiivinen diffuusio ja oppiminen -lähestymistavat eivät ole eroavuuksistaan huolimatta toisiaan poissulkevia tai hylkiviä. Yliopistokaupunkien vaikutus teknologiseen kehittämisprosessiin ja tutkimukseen on luonnollinen alueellinen efekti. Yliopistojen tehtävä on tehdä tieteellistä tutkimusta ja hyödyntää osaamistaan omassa ympäristössään. (Niittykangas 1997.)

Tässä luvussa käsiteltyjen aiheiden, yrittäjyyteen liittyvät mallit, oppimisprosessit ja kohti oppivaa aluetta, tarkoituksena on ollut kuvata niitä taustatekijöitä ja teorioita, jotka vaikuttavat yrittäjyyteen ja yritysten perustamiseen johtavaan prosessiin. Näiden huomioonottaminen paikkakunta- ja toimialakohteisessa korrelaatiossa on yksi tarkastelunäkökohta yritysten sijoittumiselle. Kokemuksen ja koulutuksen saantimahdollisuudet yhdessä paikallisten yritystoimintojen kanssa ovat omiaan lisäämään yritystoimintaa ja keskittämään tietotaitoa paikallisesti.

4. YRITYSTOIMINNAN KEHITTYMINEN MAALAIKUNNASSA

4.1 Yleistä

Edellä olevissa luvuissa on käsitelty teoreettisesti yritystoiminnan kehitykseen vaikuttavia tekijöitä. Luvussa kaksi käsiteltiin talouden ja toimialojen kehitysvaiheita. Luvussa kolme yrittäjyyteen liittyviä tekijöitä sekä organisaation ja alueellisen oppimisen merkitystä yritystoiminnassa. Tässä luvussa tutkitaan konkreettisemmin yritystoiminnan kehittymistä paikallisella tasolla eli tutkitaan yhden maalaiskunnan yritystoiminnan kehittymistä viime vuosisadalta alkaen ja tarkemmin 1970-luvulta näihin päiviin asti. Tutkimuksella pyritään havainnollistamaan myös teollisuuden toimialakohtainen kehitys. Esimerkkikunnaksi on otettu Leppävirran kunta, nykyisen Itä-Suomen läänin Kuopion maakunnasta.

Kuten jo luvussa kaksi todettiin, Suomeen teollinen aalto syntyi 1800-luvun jälkipuoliskolla paperi- ja sahateollisuuden myötä. Eri teollisuuden kehitysvaiheitten jälkeen Suomeen on kehittynyt selvästi neljä teollisuuden toimialaa, jotka hallitsevat Suomen teollisuuden toimialoja henkilöstön ja liikevaihdon määrällä mitattuna. Nämä toimialat ovat metalli-, metsä-, kemian- ja elintarviketeollisuus. Vuonna 1993 koko teollisuuden liikevaihdosta edellä mainitut toimialat hallitsivat 86,3 prosenttia. Myös Leppävirran kunnan teollisuus sai alkunsa sahateollisuudesta, jopa niinkin aikaisin kuin 1700-luvun lopulta alkaen.

Seuraavasta taulukosta nähdään teollisuuden toimialakohtainen jakauma koko maassa yritysten ja henkilöstön määrillä sekä liikevaihdon suuruudella mitattuna.

Taulukko 2: Teollisuus koko maa, keskeisimmät toimialat 1993
(Tilastokeskus 1995)

Toimiala	yrityksiä	henkilöstö	liikev. (1.000 mk)
Metalliteollisuus	8.210	138.344	94.404.990
Metsäteollisuus	2.534	68.876	61.623.536
Kemianteollisuus	216	23.090	63.335.752
Elintarviketeoll.	1.637	50.380	58.389.886
Edelliset yhteensä	12.597	280.690	277.754.164
Koko teollisuus	20.393	374.683	321.685.256
Kaikki toimialat	117.295	1.036.590	827.264.137

Taulukosta 2 voidaan laskea, että metalliteollisuuden osuus koko teollisuuden liikevaihdosta on 29,4 % ja metsäteollisuuden osuus 19,2 %. Merkille pantavaa on kuitenkin kemianteollisuuden liikevaihdon osuus koko teollisuuden liikevaihdosta, mikä ylittää perinteisen metsäteollisuuden osuuden ollen 19,7 %. Kemianteollisuuden yrityskanta 216 kappaletta on alle 10 % metsäteollisuuden 2.534 yrityksestä ja henkilöstön määrä reilusti alle puolet metsäteollisuuden vastaavasta määrästä. Teollisuuden osuus kaikkien toimialojen liikevaihdosta oli suurin 321.685.256 tmk:lla (38,9 %), seuraavana oli kaupan osuus 301.454.273 tmk:lla (36,4 %), muitten toimialojen jäädessä näitä kahta huomattavasti pienemmäksi.

Tarkastellaan vielä entisen Kuopion läänin teollisuuden toimialajakaumaa, jota voidaan verrata yhdessä koko maan jakauman kanssa paikkakuntaakohtaiseen jakaumaan.

Teollisuuden toimialajakauma Kuopion läänin osalta on jaoteltu samanlaisena kuin koko maan osalta lisättynä tekstiiliteollisuuden osuudella. Viimeksimainittu toimiala on Kuopion läänissä merkittävimpiä teollisuuden toimialoja niin henkilöstön kuin maksettujen palkkojen suhteen. Nämä tunnusluvut kuvaavat koko läänin osalta niiden merkitystä alueellisena voimavarana ja elintason kehittäjänä. Koska toimialojen liikevaihtotietoja ei ollut saatavilla, ne korvattiin maksettujen palkkojen määrillä.

Taulukko 3: Teollisuustoimipaikat Kuopion lääni, keskeisimmät toimialat 1994 (Tilastokeskus 1996)

Toimiala	yrityksiä	henkilöstö	palkat (1.000 mk)
Metalliteollisuus	77	3.593	464.946
Metsäteollisuus	30	3.821	510.925
Kemianteollisuus	7	469	68.100
Elintarviketeoll.	39	1.993	224.925
Tevana-teollisuus	17	1.201	124.258
Edelliset yhteensä	170	11.077	1.393.154
Koko teollisuus	221	12.555	1.580.072

Edellä mainitut teollisuudenhaarat käsittävät 88 % sekä maksetuista palkoista että henkilöstön määrästä koko teollisuudesta.

Edellä esitetyn teollisuustilaston peittävyys käsittää pääsääntöisesti kaikki toimipaikat, joissa työhön osallistuvan henkilökunnan määrä on ollut pysyvästi vähintään 5 henkilöä käsittäen toimihenkilöt sekä yrityksen työhön osallistuvat omistajat ja avustavat perheenjäsenet.

Kuopion läänissä metsäteollisuuden osuus henkilöstön määrällä ja maksetuilla palkoilla mitattuna on suurempi kuin metalliteollisuuden osuus poiketen näin koko maan tilanteesta. On kuitenkin huomioitava, että saatavilla oleviin tilastoihin ei ole sisällytetty alle 5 henkilön yrityksiä, joiden määrä Kuopion läänissä on huomattava. Tevana-teollisuuden (tekstiili, vaate ja nahka) osuus Kuopion läänissä on edelleen merkittävä, vaikka Kuopion kaupunki on menettänyt ison osan tekstiiliteollisuuden työpai-koista etupäässä ulkomaille.

4.2 Leppävirran kunta

Leppävirran kunta on perustettu vuonna 1639, mutta ensimmäiset ns. talot ovat luultavasti syntyneet jo 1400-luvun lopulla. Ensimmäiset kirjalliset tiedot Leppävirran seudun asukkaista ovat Savon vanhimmassa veroluettelossa vuodelta 1541 (Ruotsalainen 1967, 13 - 42).

Leppävirran perustiedot pähkinänkuoressa vuodelta 1994 ovat seuraavat (Tilastokeskus 1996):

- asukkaita 11.592 henkilöä
- työllinen työvoima 3.684 henkilöä
- työpaikkaomavaraisuusaste 88,1 %
- huoltosuhde 2,1
- kokonaispinta-ala 1.492,5 km
- vesipinta-ala 342,9 km
- elinkeinorakenne

* alkutuotanto	18,5 %
* teollisuus	26,7 %
* rakennusala	4,8 %
* kaupan ala	10,9 %

* kuljetusala	4,8 %
* liike-elämä	5,6 %
* muut palvelut	24,8 %
* tuntematon	3,9 %

- työpaikkojen toimialarakenne

* alkutuotannossa	20,7 %
* jalostuksessa	31,6 %
* palveluissa	43,2 %
* tuntematon	4,5 %

- suurimmat asutustaajamat

* kirkonkylä	noin	5.500 asukasta
* Sorsakoski	"	1.150 asukasta
* Oravikoski	"	350 asukasta

Kunnan väkiluku oli korkeimmillaan vuonna 1920, jolloin asukkaita oli 15.385 henkilöä (kymmenvuotistarkastelu). Tämän jälkeen se on laskenut luovutettujen maa-alueiden ja muitten tekijöiden takia nykytasolle 11.592 henkilöön. Mainittakoon, että mm. teollisuuskaupunki Varkaus on aikaisemmin kuulunut Leppävirran kuntaan. Varkaus erotettiin omaksi kauppalaksi vuoden 1929 alusta (valitusten takia juridisesti 1930 alusta), jolloin Leppävirta menetti maata 4.292,07 hehtaaria. Väkeä erotetulla alueella asui vuonna 1925 3.943 asukasta, joten menetys oli Leppävirralle suuri. Leppävirta joutui luovuttamaan lisäalueita Varkaudelle vielä vuonna 1932, jolloin asukasmenetys oli 1.870 henkeä. Myöhemmin myös muita maaluovutuksia ja -liitoksia tapahtui muiden naapurikuntien kesken. (Hovi 1995.)

Taulukko 4: Leppävirran kunnan väestökehitys 1970 - 1995 ja väestöennuste 2000 - 2030 (Tilastokeskus 1996):

Vuosi	1970	1980	1985	1990	1995
Väkiluku	12.891	11.560	11.545	11.670	11.508
Vuosi	2000	2010	2020	2030	
Ennuste	11.665	11.515	11.246	10.868	

Kunnan väestökehitys on ollut pitkässä aikajaksossa aleneva ja sellaisena se näyttää ennusteiden mukaan jatkuvan myös tulevina vuosikymmeninä.

Maataloudesta teollisuuteen

Leppävirran elinkeinorakenne oli viime vuosisadan loppupuolella pitkälti samankaltainen toisten Suomen maalaiskuntien kanssa. Valtaosa väestöstä hankki leipänsä ja elantonsa maataloudesta muiden elinkeinojen edustaessa pientä osaa työväestöstä. Maatalouden tarvitsemaa viljelysmaata kaskettiin hyvin voimakkaasti vuosisadan vaihteen molemmiin puolin aina 1930-luvulle asti. Viljelysmaata ja peltoa raivattiin tämän jälkeenkin melko runsaasti aina 1960-luvulle saakka. Leppävirran tilojen konekanta oli toisaalta koneellistuneempi kuin Savossa keskimäärin. Tämä johtui pitäjässä olevien suurien tilojen investointimahdollisuuksista,

kuten Hackmanin tila, millä oli jo vuosisadan vaihteessa pitäjän ensimmäinen hevoskiertoinen puimakone. Maatalouden kehittyminen ja koneellistuminen yleisemmin edesauttoi maatalousväestön elintason nousua, mikä seurasi yleistä palkkatason kehitystä. Teollisuus oli nostanut päätään Leppävirralla jo 1700-luvun loppupuolella, mikä jatkui 1800-luvun alkuvuosikymmeninä melko voimakkaana ja tasaantui loppuvuosikymmeninä. Näistä ja myöhäisemmistä vaiheista tässä tutkimuksessa tuonnempana. Seuraavat luvut kuvaavat Leppävirran teollisuuden kehitystä ja kunnan muuttumista perinteisestä maatalouspitäjästä yhdeksi Savon teollistuneimmaksi maalaiskunnaksi. (Hovi 1995.)

Tämän tutkimuksen empiriaosan historiatietojen runkona on käytetty kauppahuone Hackman & Co:n, nyk. Oy Hackman Ab, toimintaa Leppävirralla. Yhtiön Sorsakosken teollisuuslaitosten vaiheiden yhteydessä sivutaan muita oleellisimpia tekijöitä, jotka kuvaavat sen hetkistä tilannetta ja tulevaa suuntaa teollisuuden sekä toimialojen muotoutumisessa.

4.2.1 Teollisuuden historiaa

Tapahtumat kohti Leppävirran teollistumista saivat alkunsa maaliskuun 30 päivänä 1787, jolloin annettiin ensimmäinen viranomaisten lupa Sorsakosken patoamiseen (Itkonen 1967, 223 - 256). Tämän jälkeen Leppävirran Sorsakoskelle perustettiin vesisaha, jota voidaan pitää yhtenä ensimmäisistä teollisuuslaitoksista Leppävirralla. Sahateollisuus oli 1700- ja 1800-luvuilla tärkein teollisuustoimiala pitäjässä. On huomioitava, että jo 1700-luvun lopulla oli muutamia tiilitehtaita pitäjässä. Viime vuosisadan vaihteessa tiiliteollisuus olikin vahvasti mukana kunnan teollistumisessa. Kun historiankirjat tuntevat viisi verosahaa toimineen vuoteen 1861 mennessä Leppävirralla, oli vuosisadan vaihteen tietämällä tiedossa kaikkiaan 10 tiilitehdasta (ruukkia) (Kaikkonen 1967, 199 - 222).

Vuonna 1787 Sorsakosken patoamisluvan nojalla Haringanlahden tilalle tehty vesisaha siirtyi maa-alueineen, jolla sijaitsi myös tiilitehdas, eri vaiheiden ja omistajien jälkeen vuonna 1818 viipurilaiselle kauppahuone Hackman & Co:lle. Haringanlahden tilan pinta-ala oli nykymitoissa silloisen maarekisterin mukaan 1.146 hehtaaria. Tämän jälkeen Hackmanin nimeen ovat Haringanlahden tilan ja Sorsakosken kylän kohtalot ankkuroituneet jo kuuden sukupolven ajan. (Hovi 1995.)

Porterin (1991) mukaan kilpailukykyisen toimialan syntyyn vaikuttaa yksi kolmesta perustekijästä, jotka ovat tuotannontekijöihin, tuki- ja lähialoihin tai kysyntäoloihin liittyvä tekijä. Molemmat edellä mainitut teollisuushaarat syntyivät Leppävirralle tuotannontekijä- ja kysyntäoloista johtuvista eduista. Niiden tarvitsemaa raaka-ainetta, savea ja puuta, oli helposti saatavilla. Koulutettavaa työvoimaa paikkakunnalla oli riittävästi. Lopputuotteet menivät kysyntäoloista johtuen hyvin kaupaksi. Rakentaminen oli vilkasta isommissa asutuskeskuksissa ja kaupungeissa. Myöhemmin kysyntäoloissa ja kustannuksissa tapahtuneet muutokset vaikuttivat kyseisten toimialojen loppumiseen tai näivettymiseen 1900-luvun alkupuoliskolla.

Leppävirran Haapamäessä oli 1870-luvulla harjoitettu arvoituksellista kaivostoimintaa, mikä oli tuntemattomasta syystä lopetettu äkillisesti (Hovi 1995). Kaivostoimintaan palataan tässä tutkimuksessa myöhemmin.

Tuotantosuunnan muutos

Sahaustoiminta jatkui aina 1800-luvun lopulle saakka voimakkaana Leppävirralla. Sahaustoiminnan vaikeudet alkoivat kuitenkin ilmaantua vuosisadan loppupuolella. Aikaisemmin hyvinkin runsas kaskenpoltto sekä myöhemmin suunnittelematon ja osittain valvomaton puunhankinta sahoille olivat verottaneet lähialueiden metsiä. Lisäksi alalla voimistunut kilpailu alensi sahateollisuuden

kannattavuutta. Kuljetuskustannukset ja raakapuun hankinnan vaikeudet lopettivat useiden sahojen toiminnan. Myös Hackmanin omistajat pohtivat Sorsakosken sahan kohtaloa useaan otteeseen. Vaikka koko saha uusittiin kokonaisuudessaan vuonna 1892, sen toimintaa ei saatu kannattavaksi. Kesän 1891 aikana alettiin Sorsakoskelle sahaustoiminnan ohessa toimittaa Hackmanin omistamasta, mutta jo muutamaa vuotta aikaisemmin toimintansa lopettaneesta Nurmen hienotakomolaitoksesta sen koneistoa, puolivalmisteita ja käytettyjä sahaviiloja. Sahaviiloja oli kertynyt sinne valtava määrä sadan vuoden ajalta. Näistä alettiin valmistaa sahan yhteydessä olevassa vanhassa myllyrakennuksessa mm. saksia, pöytäveitsiä, haarukoita, puukkoja, kynäveitsiä ja luistimia. Sorsakosken hienotakomo oli aloittanut toimintansa ja uusi teollinen toimiala saanut alkunsa.

Vuoteen 1898 sahaustoiminta oli hiipunut olemattomiin verrattuna aikaisempaan tuotantoon. Koko sahalaitoksen tuotantosuunnan muutos tapahtui traagisella tavalla. Petrolilampun räjähdys aiheutti sahallä tulipalon, jonka seurauksena se paloi ja tuhoutui täysin. Elokuun 31 päivänä 1898 kirjoitti vapaaherra Wrede (ent. sahanhoitaja) viimeisen puutavararaporttinsa Sorsakoskelta, "joka nyt tosiasiallisesti on 111 vuoden työskentelyn jälkeen lakannut tuottamasta puutavaraa". (Enbom ja Sandelin 1991.)

Kehityksen kulku

Sorsakosken sahan palon jälkeen Hackman & Co keskittyi Sorsakoskella kysyntä- ja kannattavuussyistä metalliteollisuuteen. Palaneen sahan paikalle rakennettiin vuonna 1898 oman tiilitehtaan tiilistä uusi hienotakomo. Sen työntekijämäärä ja tuotannon arvo kasvoi nopeasti. Taulukossa 5 havainnollistetaan sen aikaista kehitystä. Määrät ovat nimellismarkka-arvoin.

Taulukko 5: Työntekijöiden määrä ja tuotannon arvo, Sorsakosken hienotakomo 1892 - 1908 (Hovi 1995, 121)

Vuosi	työntekijöitä	tuot.arvo mk	tuot.arvo/työntek.
1892	18	22.600	1.255
1895	25	38.000	1.520
1898	60	105.000	1.687
1901	108	210.000	1.944
1904	133	167.000	1.255
1908	144	450.000	3.125

Sorsakosken hienotakomon kehitys muutamasta lamavuodesta ja va-
paussodan aikaisesta epävakaaasta ajasta huolimatta eteni voimak-
kaasti. Tehtaan tuotevalikoima laajeni ja monipuolistui. Samoin
työntekijöiden määrä kasvoi ollen jopa sotavuonna 1940 enimmil-
lään 440 työntekijää.

Kysyntäoloissa ja kustannuksissa tapahtuneet muutokset 1890-
vuosikymmenen lopulla pakottivat Hacmanin sahan hakeutumaan uu-
delle toimialalle. Se siirtyi kannattavuussyistä valmistamaan
metallialan tuotteita. Porterin (1991) nimeämät maan ja toimi-
alan edun neljä perustekijää sekä toimialan syntyyn vaikuttavat
kolme perustekijää kattavat alleen melkein kaikki mahdolliset
tekijät. Hän alajaottelee mm. maan ja toimialan edun tuotannon-
tekijät inhimillisiin voimavaroihin, fyysisiin voimavaroihin,
tietovaroihin ja pääomavaroihin. Leppävirran metalliteollisuus-
den syntyyn vaikuttivat Porterin kaikki edellä mainitut toimi-
alan tuotannontekijät sekä toimialan kysyntäolot. Hackmanilla
oli käytössään työhaluista ja koulutettavaa työvoimaa, oma säh-
kövesivoimala, tekninen ja markkinatietoinen varanto sekä käy-
tettävissä olevaa pääomaa (Enbom ja Sandelin 1991).

Siirtyminen sahateollisuudesta metalliteollisuuteen oli niiltä osin helppo kannattavuustekijät huomioon ottaen.

Vuosisadan alussa toimi Leppävirralla muitakin teollisuudenaloja kuten tiili-, pajunkuorimylly-, jauhomylly- ja edelleen sahateollisuutta. Useimmat näistä olivat toiminnassa lähelle vuosisadan puoliväliä. Tänä aikana metalliteollisuuden osuus koko teollisuudesta kasvoi suurimmaksi. Alkusysäyksen metalliteollisuudelle oli antanut Hackman & Co:n hienotakomolaitos. (Hovi 1995.) Tähän antaa vahvistuksen myös vuoden 1956 teollisuustilasto, johon on kerätty kaikki yli viiden työntekijän työpaikat. Tilastossa näkyy tutkimusalueen ammattityöntekijöiden jakaantuminen eri teollisuudenhaarojen kesken. Tässä yhteydessä mainitaan vain ne teollisuushaarat, joista on merkinnät tilastossa.

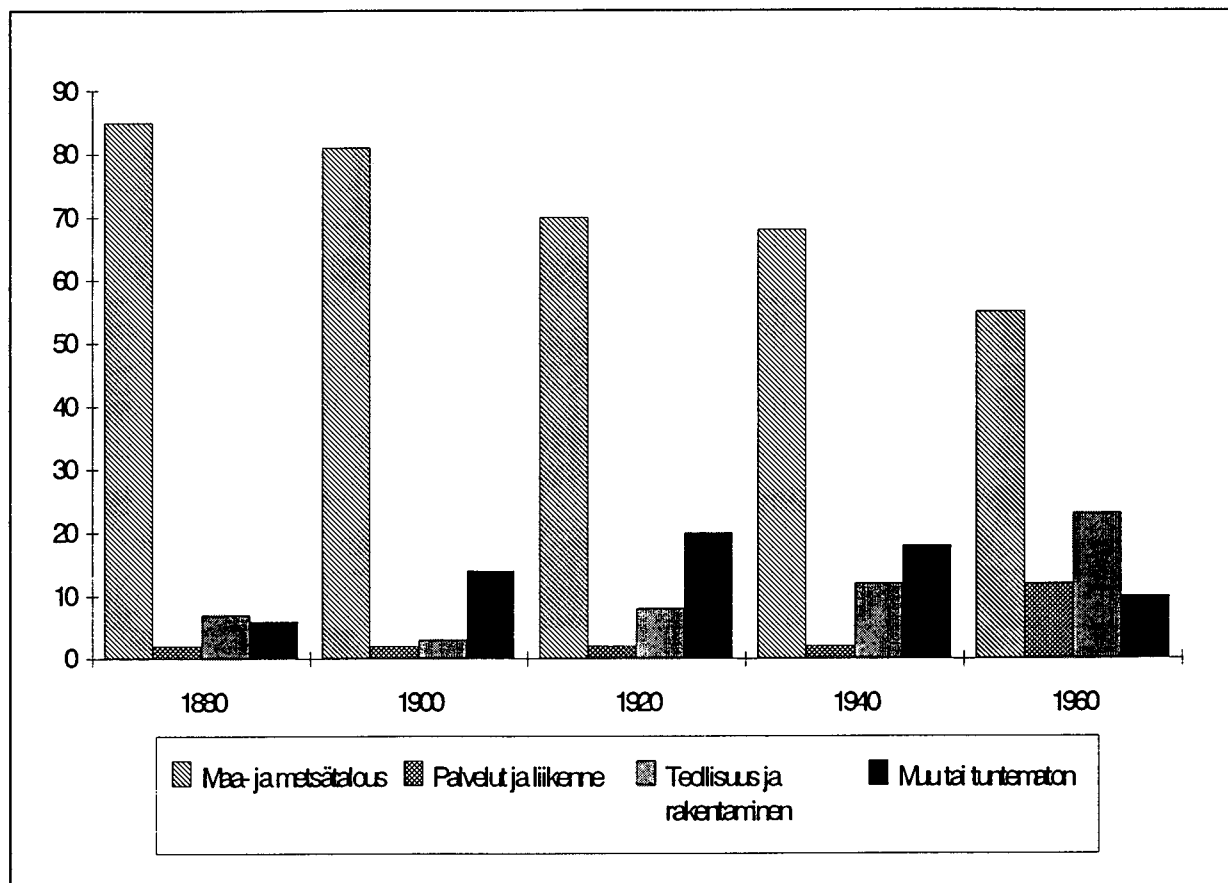
Taulukko 6: Leppävirran ammattityöntekijöiden jakaantuminen vuonna 1956 eri teollisuudenhaarojen kesken (Pohjois-Savon teollistamislautakunta 1959, taulukko 13):

Puuteollisuus	25
Metalliteollisuus	478
Koneteollisuus	6
Yhteensä	509

Teollisuustilastossa ei mainita esimerkiksi kaivannaisteollisuutta, mikä sai alkunsa hieman tilastoajankohtaa myöhemmin, eikä savi-, lasi- ja kivenjalostusteollisuutta. Tiilitehtaitten aika oli jo aikaisemmin päättynyt.

Seuraavassa kuviosta nähdään Leppävirran elinkeinorakenne 1880 - 1960, josta voidaan todeta maatalouden osuuden vähenneen sekä teollisuuden ja rakentamisen kasvaneen toiseksi suurimmaksi elinkeinoksi pitäjässä vuoteen 1960 mennessä (Hovi 1995, 59).

Osuudet ovat laskettu koko väestöstä ja ovat likiarvoja, koska aivan tarkkoja lukemia ei ollut saatavilla.

Kuvio 4: Leppävirran elinkeinorakenne 1880 - 1960

Yllä olevan kuvion ryhmittely on tehty väestön toimeentulolähteen perusteella. Siitä voidaan edelleen todeta, että teollisuuden kehitys on ollut voimakkaimmillaan heti sotien jälkeen. Lisäksi tuona ajanjaksona palvelut ja liikenne ovat nostaneet osuuttaan yli viisinkertaiseksi. (Hovi 1995.)

Kaivostoiminta, jota oli lyhyenaikaa harjoitettu 1870-luvulla, aloitti toimintansa uudelleen 1950-luvulla. Tuolloin Outokumpu Oy perusti Kotalahden kaivoksen Leppävirran Oravikoskelle. Kaivostoiminta oli merkittävä teollisuuden toimiala ja työllistäjä kaivoksen toimintakautena 1959 - 1987. Parhaimmillaan kaivoksessa oli 1960-luvulla noin 300 työntekijää. Malmivarojen ehtyminen oli kuitenkin tiedossa ja loppumisajankohdan ennusteet pitivät melko tarkalleen paikkaansa.

Yritystoiminnan kehitys toisen maailmansodan jälkeen aina 1970-luvulle tultaessa oli ollut muutoin verukkaista. Hackman & Co:n ja Outokumpu Oy:n lisäksi uusia yrityksiä ilmaantui vähän. Metallialan harvoja yrittäjiä oli vuonna 1946 perustettu Leppävirran Takomo, sittemmin T:mi Veljekset Pöllänen, joka parhaimmillaan työllisti parikymmentä henkilöä. Vuonna 1964 perustettu vaatetusalan yritys Finn-Lis oli edellistä merkittävämpi työllistäjä 80 - 90 henkilöllään vuosina 1972 - 74. Yritys ajautui kuitenkin vaikeuksiin ja lopetti toimintansa vuonna 1982. (Hovi 1995.) Samana vuonna Leppävirralle perustettiin uusi tekstiili-alan yritys, joka työllistää tällä hetkellä noin 20 - 25 henkilöä.

4.2.2 Kunnan teollistamisponnistelut

Tultaessa 1970-luvulle ei Leppävirralla ollut muita merkittäviä teollisuusyrityksiä kuin Hackman & Co (n. 700 työntekijää), Outokumpu Oy (n. 300 työntekijää), Finn-Lis Oy (n. 50 työntekijää) ja muutama alle kymmenen henkilöä työllistävää pienyritystä. Maataloudesta vapautuva työvoima ei pystynyt sijoittautumaan Leppävirralle, koska uusia teollisia työpaikkoja ei syntynyt riittävästi. Lisäksi Leppävirta oli historiansa aikana joutunut luovuttamaan naapurikunnilleen maa-alueita, joiden mukana oli tullut myös tuhansia asukasmenetyksiä. Varkaus havitteli edelleen mittavia alueliitoksia Leppävirran kustannuksella.

Kunta joutui etsimään uusia keinoja, joilla voimakas 1960-luvun väestökato ja nopea velkaantuminen saataisiin pysäytettyä. Mene-tyksiä vastaan nähtiin ainoaksi keinoksi teollisten työpaikkojen luominen kuntaan. Valtuusto päätti vuonna 1967 teettää toimisto-työnä vuosille 1968 - 72 investointiohjelman. Investointiohjel-maa seurasi kunnan koko toimintaa koskeva kokonaisvaltainen ke-hityssuunnitelma. Lisäksi kunta perusti ns. kehittämissryhmän, mikä koostui kunnallispoliitikoista ja teollisuuden edustajista. Samaan aikaan valtuusto päätti käynnistää yritystutkimuksen kun-nassa. Tavoitteena oli luoda investointeja, jotka takaisivat uu-sien teollisten työpaikkojen syntymisen kunnan alueelle. (Leppävirran kunta 1970 ja 1975.)

Tälle aktivoitumiselle oli jo varhaisemmat etiäisensä. Jo muuta-maa vuotta aikaisemmin perustettu teollistamislautakunta järjes-ti mm. yrittäjäpäivät Sorsakoskella, laati teollisuusesitteen, jota jaettiin vuosina 1971 - 72 yli 400 yrittäjälle Etelä-Suomeen, järjesti elinkeinopäivän ja yrittäjäkoulutusseminaarin. Lautakunta teki vuonna 1971 aloitteen elinkeinoasiamiehen viran perustamisesta kuntaan, mikä myös toteutui. Tällä hetkellä kun-nassa on kaksi elinkeinoasiamiehen virkaa ja kunta pyrkii ole-maan maakunnan vetovoimaisin yrittäjäkunta panostamalla nimen-omaan yritysten hankkimiseen paikkakunnalle. Selvää aktivoitu-mista osoitti myös se, että kunta hankki vuosina 1967 - 69 omis-tukseensa valtatie 5:n läheisyydestä noin 40 ha:n suuruisen teollisuusalueen (Hovi 1995).

Tuloksia aktivoitumisesta alkoi pian näkyä. Valtuusto teki 29.12.1969 päätöksen ensimmäisen teollisuushallin rakentamisesta ja työt alkoivat seuraavan vuoden helmikuussa. Kyseiseen halliin siirtyi aikaisemmin mainittu tekstiilialan yritys. Mittasuhteil-taan ja vaikutuksiltaan merkittävämmäksi muodostui kuitenkin toisen hallin rakentaminen vuonna 1970. Halli vuokrattiin paik-kakunnalle muuttavalle uudelle suurelle yritykselle, Huurre Oy:lle. Yrityksen toimialana oli lujitemuovivalmisteet, käsittä-

en mm. tilaelementit. Tuotantotoimintaa varten perustetusta Huurre-Ureta Oy:stä kasvoi merkittävä työllistäjä kunnassa. Kai- ken kaikkiaan Huurre Oy tytäryhtiöineen tarjosi 1980-luvun alus- sa työpaikan yli kahdellesadalle työntekijälle Leppävirralla. Se oli kolmanneksi suurin työnantaja Hackmanin ja Outokumpu Oy:n jälkeen. Huurre Oy:n toiminta entisessä muodossaan päättyi kui- tenkin Leppävirralla vuonna 1989, minkä jälkeen se perusti uuden osakasyrityksen, Master Rakennustuoteteollisuus Oy:n. Tämän yh- tiön toiminta muodostui huomattavasti vaatimattomammaksi kuin edeltäjänsä. (Hovi 1995.)

Taulukko 7: Leppävirran suurimpien teollisuusyritysten työnteki- jämäärien kehitys 1970 - 80 (Leppävirran kunta 1981)

Vuoden lopussa	1970	1973	1975	1978	1980
Oy Hackman Ab	715	761	740	618	652
Outokumpu Oy	310	334	300	259	250
Huurre-Ureta Oy	---	113	140	105	117
Finn-Lis Oy	54	82	70	61	63
Keski-Savon Rakennustuote Oy	---	---	50	31	20
LP-Metalli Oy	10	37	45	16	24
Savon Voima Oy	ei tilastoitu	---	27	22	22
Haapamäen Paja Ky	3	5	10	10	12
Veka-Kaluste Ky	---	---	---	9	13
Virran Leipä	6	6	5	7	9
Pesula Laamanen	7	8	9	10	10
Konepaja Pöllänen	7	6	7	6	9
Vesi-Hulkkonen Oy	---	---	---	10	7
Rak.liike A Pursiainen	---	---	---	---	30
Sax-Production Oy	---	---	---	---	15
L-virran Parkettivalmiste Oy	---	---	---	---	12
Hirsiveistämö Velj. Tiihonen Oy	---	---	---	---	5
Yhteensä	1111	1352	1403	1164	1270

Taulukosta 7 nähdään Leppävirran suurimpien teollisuusyritysten työntekijämäärien kehitys 1970 - 80. Kehitysluvuista voidaan todeta, että teollisten työpaikkojen kokonaismäärä on vaihdellut erittäin voimakkaasti tuona aikana.

Eniten työpaikkoja 70-luvulla oli metallialan yrityksissä. Näiden osuus oli yli 50 prosenttia koko vuosikymmenen ajan kaikista teollisista työpaikoista. Yritysten lukumäärät eivät ole sellaisenaan vertailukelpoisia, koska 1970 luvuissa on mukana aivan pienimmätkin yritykset ja 1980 luvuissa vain vähintään viisi työntekijää työllistävät yritykset. Kehityksen suunta on kuitenkin selvästi nähtävissä.

Vastaavasti kunnan elinkeinorakenne muuttui melkoisesti vastaavana aikana. Maataloudessa tapahtunut raju rakennemuutos ja sieltä vapautunut työvoima ohjautui teollisuuteen ja palvelu-aloille. Osa työvoimasta ohjautui valitettavasti toisille paikkakunnille, mikä vaikutti vähentävästi kunnan asukaslukuun ja ammatissa toimivaan väestöön. Ammatissa toimivan väestön määrä vuonna 1970 oli 5440 henkilöä ja kymmenen vuotta myöhemmin 4969 henkilöä. Vähentyminen on melko merkittävää luokkaa, ottaen huomioon kunnan väkiluvun (Leppävirran kunta 1980).

Kymmenessä vuodessa maatalouden valta-asema tasoittui teollisuuden kanssa. Lisäksi palvelualat lisääntyivät nopeaan tahtiin. Seuraava taulukko havainnollistaa elinkeinojen kehityksen vuosina 1970 - 80.

Taulukko 8: Ammatissa toimiva väestö elinkeinon mukaan, Leppävirran kunta (Kunnalliskertomus 1980):

	1970	1975	1980
Maa- ja metsätalous	45,1	33,4	29,1
Teollisuus	22,3	28,6	28,3
Rakennustoiminta	7,8	8,4	6,6
Kauppa	8,1	7,6	8,0
Liikenne	4,5	5,0	4,9
Palvelukset	11,7	15,4	20,3
Muut	0,5	1,6	2,8
Yhteensä	100,0	100,0	100,0

Leppävirran kunnan aktivoituminen teollisuusyritysten ja työpaikkojen kasvattamiseksi näytti onnistuneen hyvin 1970-luvulla. Toimialoista palvelualat lisääntyivät kaikkein nopeimmin. Ne saavuttivat viidesosan kaikista elinkeinoista vuoteen 1980 mennessä. Energiakriisiä seuranneen laman jälkeen uusi teollistumishuippu saavutettiin 1980-luvun alussa, jolloin vuosina 1980 - 81 kunnassa aloitti yhdeksän uutta teollisuusyritystä tarjoten noin 90 työpaikkaa (Hovi 1995).

Teollistamisponnistelut eivät kohdistuneet pelkästään uusien yritysten perustamiseen paikkakunnalle. Kunnan oli otettava huomioon myös olemassa olevien ja lisääntyvien teollisuusyritysten tarvitseman työvoiman määrällisen ja laadullisen tarpeen tyydyttäminen. Sen takia, vuosia kestäneiden pitkällisten neuvottelujen ja mietintöjen jälkeen, Leppävirta sai vihdoinkin vuonna 1972 rakennettua Pohjois-Savon ammattioppilaitoksen alaisuuteen kuuluvan ammattikoulun. Ammattikouluun perustettiin neljä opintolinjaa, mitkä pitkälti vastasivat sen hetkisiä tarpeita tulevan työvoiman kouluttamisesta. Nämä opintolinjat olivat asentaja-

koneistajan, levyseppä-hitsaajan, auton asentajan ja vaatetusteollisuuden perusopintolinjat. Lisäksi elinkeinorakenteissa tapahtuneiden muutosten johdosta kunnan oli järjestettävä lastenpäivähoito uuteen muotoonsa. Kun vanhemmat siirtyivät maataloudesta teollisuuden palvelukseen, oli lapsille löydettävä päivittäinen hoitopaikka. Näin syntyi perhepäivähoitopaikat niitä tarvitseville lapsiperheille, joiden vanhemmat olivat teollisuuden palveluksessa. (Hovi 1995.)

1980-luvun vaiheet

Aikaisemmin mainitun kaivostoiminnan tiedettiin loppuvan 1980-luvun loppupuolella malmivarojen ehtymisen takia. Sen takia kuntaan perustettiin vuonna 1982 erityinen Kotalahti-projekti, jonka tavoitteena oli saada korvaavia teollisuusyrityksiä ja -työpaikkoja paikkakunnalle. Tavoitteena oli luoda 150 korvaavaa työpaikkaa, joista 110 saatiin toteutettua 20 uuden yrityksen voimin (Hovi 1995). Kaikesta huolimatta teollisten työpaikkojen määrä laski 1980-luvun loppua kohden. Merkittävä tekijä tässäkin kehityksessä oli Oy Hackman Ab, joka vähensi työntekijöitään vuosittain.

Leppävirran kunnanhallituksen asettama elinkeinotyöryhmä ja Suunnittelukeskus Oy tekivät kunnalle elinkeino-ohjelman vuosille 1977 - 85. Sen mukaan teollisuuteen pyrittiin saamaan lisää naistyöpaikkoja. Muita soveltuvia aloja olisi ollut alihankintateollisuus, elintarvike- ja jalostusteollisuus sekä joku tarkentamaton teollisuuden erikoisala. Alihankintateollisuutta metallialalle saatiin synnytettyä varsin runsaasti, mutta elintarvike- ja jalostusteollisuus jäi haaveeksi. Sitä vastoin kaksi erikoisalan yritystä perustettiin Leppävirralle, joista toinen valmistaa kuitujohtimia ja toinen pankkikorttien lukulaitteita. Palvelualan yrityksiä perustettiin lukumääräisesti eniten 80-luvulla.

Ponnistelujen tilinpäätös

Leppävirralle syntyi uusia merkittäviä toimialoja ja yrityksiä 1970-luvulla, joiden työllistävä vaikutus oli huomattava. Toimi- alakohtaisessa tarkastelussa voidaan todeta, että monet uudet toimialat ovat hävinneet paikkakunnalta. Kaivos- ja tiiliteolli- suutta ei paikkakunnalla enää ole ja sahatoimintaa vain pienissä yksiköissä. Tässä yhteenvedossa ei ole otettu huomioon yksityis- yrittäjiä, jotka työllistävät alle viisi työntekijää.

Edellä mainituista toimialapoistumista huolimatta Leppävirran kunta on nykyisin omilla teollisilla työpaikoilla mitattuna en- tisen Kuopion läänin teollistuneimpia kuntia. Tällä hetkellä se pitää sijalukua kolme tuolla mittarilla mitattuna ja toisella sijalla ammatissa toimivalla väestömäärällä mitattuna. Vaikka Hackmanin Sorsakosken tehtaitten työntekijämäärä on puoliintunut sen huippumäärästä, ovat metalliteollisuuden uusien yritysten korvaavat työpaikat kompensoineet menetyksiä. Seuraavassa luvus- sa tarkastellaan tarkemmin teollisuuden jakaantumista eri toimi- aloille 1990-luvulla. Lisäksi selvitetään toimialoittain yritys- ten, liikevaihdon ja työntekijöiden määriä.

4.2.3 Teollisuuden rakenne

Hackman Oy:n merkitys Leppävirran teollisuudelle on ollut kiis- tatta sen vahvin tukijalka. Hackmanin teollisuuslaitosten työn- tekijämäärät Sorsakoskella olivat parhaimmillaan yli 700 henki- löä 1970-luvun alussa. Tekniikan, automaation ja työmenetelmien kehittyessä teollisten työpaikkojen määrät alkoivat kuitenkin vuosi vuodelta vähetä noista ajoista Sorsakoskella. Kun jo usei- ta satoja teollisuustyöpaikkoja oli hävinnyt paikkakunnalta 1980-luvun lopulle tullessa, perustivat kunta ja Oy Hackman Ab ns. Sorsakoski-projektin, jonka tarkoituksena oli estää Sorsa- kosken näivettyminen. Vuoden 1989 lopulla valtioneuvosto kunnan

esityksestä hyväksyikin Sorsakosken erityisalueeksi, millä toivottiin olevan positiivinen vaikutus työpaikkojen luomiselle.

Hackman kiinnostui tuolloin investoimaan Sorsakoskelle, minkä seurauksena se vihki uuden aterintehtaan käyttöönsä tammikuussa 1990. Kunnan toimenpiteiden ja Hackmanin esimerkin kannustamana alueelle perustettiin v. 1990 - 91 yhdeksän uutta pienyritystä, neljää entistä laajennettiin ja FinnPipe Oy:n, entisen Hackmanin tytäryhtiön, toiminnan turvaamiseksi rakennettiin teollisuushalli. Uudet yritykset olivat enimmäkseen metallialan yrityksiä. (Hovi 1995, Leppävirran kunta 1990 - 92.)

Taulukko 9: Teollisuus Leppävirran kunta, keskeisimmät toimialat 1994 (Tilastokeskus 1996)

Toimiala	yrityksiä	henkilöstö	liikev. (1.000 mk)
Metalliteollisuus	34	656	484.511
Metsäteollisuus	6	37	17.515
Elintarviketeoll.	5	3	1.671
Tevana-teollisuus	9	28	15.634
Edelliset yhteensä	54	724	519.331
Koko teollisuus	66	803	550.688
Majoitus- ja rav.t.	27	48	21.649

Taulukossa 9 esitetään Leppävirran kunnan alueella toimivien teollisuustoimipaikkojen toimialajakauma vuonna 1994. Koska Leppävirran kunta on myös kesämökki- ja matkailupitäjä, taulukkoon on lisätty vertailun vuoksi myös matkailutoimialan luvut. Niillä halutaan kuvata matkailutoimialan merkitystä paikkakunnalle.

Leppävirralla metalliteollisuuden osuus koko teollisuudesta oli vuonna 1994 erittäin dominoiva. Sen liikevaihdon osuus koko teollisuuden liikevaihdosta oli 88,0 % ja työpaikoista 81,7 %. Kemianteollisuutta paikkakunnalla ei ole. Majoitus- ja ravitsemusalan liikevaihdon ja henkilöstön määrä on suurempi verrattuna teollisuuden muihin aloihin. Metalliteollisuuden osuus on kasvanut voimakkaasti aina vuosisadan alusta alkaen.

Taulukko 10: Teollisuustoimipaikat toimialoittain ja henkilöstön suuruusluokittain, Leppävirran kunta 1997 (Leppävirran kunta 1998)

Toimiala	metalli	metsä	elint.	tevana
Henkilöstök				
- 4	25	9	7	13
5 - 9	3	1		2
10 - 19	3			1
20 - 49	1			
50 - 99	3			
100 -	2			
Yhteensä	37	10	7	16

Pitkästä metallialan perinteestä johtuen paikkakunnalle on kasvanut vuoden 1997 loppuun mennessä kolme 50 - 99 henkilöä ja kaksi vähintään 100 henkilöä työllistävää metallialan yritystä. Näitä pienempiä yrityksiä oli 32 kappaletta (Leppävirran kunta 1998).

Teollisuusyrityksistä metallialan yritysten määrä oli 52,9 prosenttia vuonna 1997. Metallialan yritysten lukumäärä on kasvanut eniten viime vuosikymmeninä.

4.2.4 Yhteenveto

Leppävirran kunnan kehitys maatalousyhteiskunnasta teolliseen yhteiskuntamuotoon tapahtui 1800-luvulla. Tällä hetkellä (1997 lopussa) alkutuotannon parissa työskentelevien osuus on noin 17 prosenttia koko väestöstä. Osuuden määrä on edelleen laskeva. Kunnassa on toiminut eri toimialojen yrityksiä, jotka ovat olleet merkittäviä työllistäjiä. Tällaisia ovat olleet mm. saha-, tiili- ja kaivosteollisuus. Vuosikymmenien kuluessa näiden osuus on joko kokonaan hävinnyt tai pudonnut merkitykseltään vähäiseksi. Hackmanin Sorsakosken sahan tulipalo viime vuosisadan lopulla joudutti Hackmanin teollisuuden toimialanvaihdosta Leppävirralla. Sahaustoiminta vaihtui metallialaan, joka on sittemmin kasvanut merkittävämmäksi toimialaksi kunnassa.

Kautosen (1993) mukaan uusia tuotannollisia alueita voidaan pitää kehittyneinä verkostotalouksina, missä yritykset ja instituutiot ovat yksittäisten ihmisten kautta osa paikallista toimintaympäristöä. Leppävirran kunnan 1970-luvulla alkanut teollistamisponnistelut saivat alkunsa Kautosen (1993) määrittelemästä toimijatyypistä. Silloisen kunnanjohtajan toimesta (tullut juuri virkaansa) koko kehitystoiminta pantiin alulle. Hän oli paikkakunnan sosiaalinen innovaattori, joka verkostoja käyttäen toteutti uusia ideoitaan. Näitä olivat mm. kehittämisen- ja investointisuunnitelman laadinta sekä aktiivinen uusien yritysten hankkiminen paikkakunnalle (Hovi 1995).

D'Arcyn ja Guissanin (1993) mukaan paikallinen kehitysprosessi vaatii paikallisilta toimijoilta ja instituutioilta aktiivista toimintaa ja vahvaa kehitysethosta. Leppävirran kunnan ja siellä toimivien yritysten kehittämisen tahto on kiistaton. Ammattikoulu perustettiin kuntaan teollisuuden tarpeesta turvata ammattitaitoinen työvoima. Teollisuushalleja kunta rakensi uusille ja vanhoille yrityksille yhteensä yhdeksän kappaletta. Erilaisten kehittämisprojektien avulla yhdessä paikallisen teollisuuden

kanssa kuntaan on saatu uusia yrityksiä. Kaikella tällä on kehitetty paikallista toimintaympäristöä.

Metallialan yritysten lukumäärä Leppävirralla on kasvanut voimakkaasti aina 1970-luvulta alkaen. Siihen asti kunnassa toimi vain Hackman ja pari muuta pienempää metallialan yritystä. Tällä hetkellä kunnassa on 37 metallialan yritystä (Leppävirran kunta 1998). Vuonna 1994 metalliteollisuuden osuus koko teollisuuden liikevaihdosta oli 88,0 prosenttia ja henkilöstöstä 81,7 prosenttia.

Perinteisellä pienteollisella alueella toimii useita samanalan yrityksiä, jotka eivät kokonsa puolesta poikkea toisistaan (Isaksen 1994). Alan yritysten keskittymistä on selitetty lähinnä siten, että kasvavan yrityksen työntekijät haluavat päästä osallisiksi samoista eduista kuin alkuperäinen yrittäjä. Kärkiyritysmalli poikkeaa perinteisestä pienteollisesta mallista siten, että alueella on yksi tai useampia suuryrityksiä. Ne toimivat alueen strategisten päätösten tekijöinä. (Isaksen 1994.)

Leppävirran kunta on Isaksenin kuvaama kärkiyritysmallin alue. Paikkakunnalla 180 vuotta toiminut Oy Hackman Ab on ollut suurin teollinen teollisuuslaitos. Hackman aloitti toimintansa paikkakunnalla sahateollisuudella, mutta vaihtoi toimialaa jo 1890-luvulla. Toimialan vaihtoon vaikuttivat sahateollisuuden kysyntäoloissa tapahtuneet muutokset sekä toiminnan kustannusten nousu. Uusi toimiala syntyi sahan paikalle puolivahingossa. Silloisen metallituotannon vaatima raaka-aine sekä tarvittavat koneet ja laitteet tulivat Hackmanin lakkautetulta tehtaalta. Tuotteina olivat etupäässä aterimet, joiden kysyntä oli voimakasta ja kannattavaa. Toimialan muutos Hackmanilla osoitti Leppävirran teollisuuden suunnan. Teollisuus kehittyi Hackmanin varassa hyvin pitkään ja vasta 1950-luvulta alkaen uusia teollisia yrityksiä perustettiin kuntaan. Yksi tällainen oli Outokumpu Oy:n Kotalahden kaivos, joka lopetti toimintansa 1987 malmivarojen ehdyttyä.

Hackman on viime vuosikymmenien aikana luonut ympärilleen uusia metallialan sekä lähi- ja tukialan yrityksiä, kuten kuljetusliikkeen ja trukkialveluyrityksen. Molemmat yritykset ovat puhtaasti Hackmanin alihankkijoita. Lisäksi sillä on monta alihankkijaa, jotka ovat riippuvaisia suuryritysten tilauksista. Ne ovat sijoittuneet Hackmanin tehtaiden läheisyyteen. Hackman on omilla strategisilla päätöksillään ohjannut hyvin pitkälle koko paikkakunnan teollisuuden ja sen toimialajakauman kehitystä, mikä näkyy teollisuuden työpaikkajakaumassa sekä metalliyritysten määrissä. Yhteistyötä johtajien ja päällikkötasolla olevien henkilöiden kesken yritysten välillä ei tässä työssä tutkittu, mutta yleistietona myös tämä Isaksenin (1994, 34-35) kuvaus kärkiyrittymämallin alueesta pitää tässä yhteisössä paikkansa.

Uusista yrityksistä osa on perustettu Hackmanin ammattitaitoisen henkilökunnan toimesta. Kokemus ja ammattitaito, mitkä on saavutettu Hackmanin tehtailla, ovat edesauttaneet uusien yritysten syntyä.

Kunnan ponnistelut monipuolisen teollisuuden luomiseksi onnistui melko hyvin 1970-luvulla, mutta kuten aikaisemmin todettiin, uudet toimialat ovat yksi toisensa jälkeen kadonneet tai näivettyneet melko vähäisiksi. Voidaan todeta, että metalliteollisuus toimialana on Leppävirran perusteollisuutta, jonka kärkiyrityksenä on Oy Hackman Ab. Leppävirran kunta ja sen metalliteollisuus on Porterin (1991) luokittelun mukaan investointikeskeisestä vaiheesta. Yritykset hankkivat kansainvälisiä markkinointikanavia ja luovat yhä enemmän yhteyksiä asiakkaisiin ulkomailla. Muutamilla metallialan yrityksillä on oma kansainvälisestikin mitattuna menestyvä tuote. Esimerkkinä LP-Metalli Oy:n lämmönsiirrin, jota viedään useisiin Euroopan maihin ja jopa Mongolian saakka. LPM-konsernilla on tytäryritykset Puolassa ja Virossa.

Leppävirran kunta on yritysten toimintaympäristönä innovatiivinen ja se myötäilee Camagnin (1995, 320) määritelmää innovatiivisesta miljööstä. Synergia ilmentyy yritysten välisellä yhteistyöllä, mikä lisää tiedon määrää ja laatua. Synergiaa esiintyy myös muuallakin kuin pelkästään teollisuuden keskuudessa. Rakennusprojekteissa paikalliset urakoitsijat ovat löytäneet toisensa ja saavuttaneet siten hyviä tuloksia rakennusurakoitten suhteen.

4.3 Yrittäjyyteen liittyvät tekijät

4.3.1 Metallialan yrittäjäkuva

Leppävirtalaista metallialan yrittäjäkuva hahmoteltaessa on tutkittu kaikki Leppävirran Osuuspankin metallialan yrittäjäasiakkaat, jotka ovat antaneet yrityksensä tasetiedot tilinpäätösanalyysiin. Kaikkiaan näitä yrityksiä oli kahdeksan kappaletta vuonna 1997. Lisäksi yrittäjistä oli saatavilla heidän taustatietonsa, kuten ikä, sukupuoli, kuinka kauan yrittäjänä ja yrityksen työntekijämäärä. Näitä tietoja täydennettiin haastatteleamalla kolmea metallialan yrittäjää, jotka ovat aloittaneet yritystoiminnan viimeisen kymmenen vuoden sisällä. Haastatteluilla selvennettiin, mitkä tekijät olivat vaikuttaneet yrityksen perustamiseen ja heidän yrittäjyyteensä. Yksi haastateltavista oli ryhtynyt yrittäjäksi pakosta. Hän oli aikaisemmin työskennellyt Oy Hackman Ab:ssä työnjohtotehtävissä, mutta oli 90-luvun laman aiheuttamana joutunut työttömäksi. Hän oli perustanut yrityksensä Hackmanin jo kymmenkuntavuotta sitten tuotannostaan poistaman retkiveitsen pohjalle. Hackman luovutti retkiveitsen tekijänoikeudet entiselle työnjohtajalleen. Toinen haastateltavista oli ryhtynyt metallialan yrittäjäksi toimittuaan liki kaksikymmentä vuotta Hackmanin palveluksessa työnjohtotehtävissä. Kolmas haastatelluista yrittäjistä oli jatkanut isänsä perustamaa yritystä kasvattaen yrityksen liikevaihdon vuoteen 1997 mennessä liki 90 miljoonaan markkaan.

Näiden kolmen haastatellun yrittäjän yrittäjyyteen liittyvät oppimisprosessit pohjautuvat kokemuksesta ja ammattitaidosta sekä roolimalleista.

Tutkittujen yritysten koot työntekijämäärillä mitattuna olivat kahta yritystä lukuunottamatta alle 10 työntekijän yrityksiä. Yhdessä yrityksessä oli 15 työntekijää ja suurimmassa yrityksessä noin 90 työntekijää. Kaksi näistä metallialan yrittäjistä oli elämänsä aikaisemmassa vaiheessa ollut töissä Oy Hackman Ab:n palveluksessa Sorsakoskella. Näiden kahden yrityksen lisäksi kaksi muuta yritystä tekevät alihankintatöitä Hackmanille. Alihankintatöiden osuus yritysten liikevaihdosta on merkittävä.

Gibb ja Richie (1982) määrittelevät neliluokkaista typologiaa, jotka kuvaavat yksilön elämänvaiheittaista yrittäjäksi ryhtymisen tyyppiä. Nämä tyypit ovat kokeilijat, kyseenalaistajat, muutosta etsivät ja menneisyyttä kaipaavat henkilöt. Näistä kahdeksasta metallialan yrittäjästä kuusi voitaisiin luokitella Gibbin ja Richien kyseenalaistajiin (revisionists) ja kaksi muutosta etsiviin (superceders) tyyppeihin. Kuudella yrittäjällä oli joko teknillisen koulun tai opiston tutkinto ja kahdella ammattikoulututkinto.

Seuraavasta taulukosta nähdään Leppävirtalaisten yrittäjien sukupuoli ja koulutustaso. Taulukkoon on otettu 22 yrittäjäjyhdistyksen jäsenyrittäjää toimialasta riippumatta, jotka ovat antaneet omat tietonsa Savon yrittäjät ry:n käyttöön.

Taulukko 11: Yrittäjien sukupuoli ja koulutustaso, Leppävirta 1997 (Savon yrittäjät ry. 1998)

	Mies	Nainen	Yhteensä
Kansakoulu	3 13,64	0 0,00	3 13,64
Peruskoulu	2 9,09	0 0,00	2 9,09
Ylioppilas	0 0,00	2 9,09	2 9,09
Ammattikoulu	8 36,36	0 0,00	8 36,36
Opistotutkinto	5 22,73	2 9,09	7 31,82
Yhteensä	18 81,82	4 18,18	22 100,00

Leppävirtalaisista miesyrittäjistä 72,22 prosentilla oli joko ammattikoulu- tai opistotutkinto. Naisyrittäjistä puolet oli ylioppilastutkinnon ja toinen puoli opistotasaisen tutkinnon suorittaneita.

Savon yrittäjät ry:n ikäkyselyyn vastanneista yrittäjistä yksi oli iältään yli 60 vuotias, neljä yrittäjää 51-60 vuotiaita, 14 yrittäjää 41-50 vuotiaita ja viisi yrittäjää 31-40 vuotiaita.

4.3.2 Alueen merkitys yrittäjyyteen

Leppävirran kunta sijaitsee maantieteellisesti otollisella paikalla valtatie 5:n välittömässä läheisyydessä. Matkaa Kuopioon on 52 kilometriä ja Varkauteen 24 kilometriä. Oman rautatien puuttuminen haittaa edelleen teollisuuden kuljetuksia.

Leppävirran kunnassa on teollisuutta ollut noin 200 vuoden ajan. Reilun 100 vuoden ajan kunnassa on toiminut metallialan suuryritys, mikä on toiminnallaan edesauttanut muiden samanalan yritysten syntyä alueelle. Hackman on hankkinut palvelukseensa koulutettua työvoimaa aina ulkomaita myöten, mikä on lisännyt ja avartanut sen omaa ja paikkakunnan yritysten tietämystä (Enbom ja Sandelin 1991). Tiedon ylivuotoa on tapahtunut Hackmanin työntekijöiden perustaessa omia yrityksiä alalle sekä tehtyjen yrityskauppojen kautta. Teollisuuden vaatimuksesta paikkakunnalle on järjestetty ammatillista koulutusta ammattikoulun muodossa. Niin Hackmanin kuin muidenkin yritysten on pitänyt kyetä tuottamaan, hankkimaan ja siirtämään tietämystä pärjätäkseen markkinoilla. Aloilla tapahtuneet kehitykset ovat vaatineet myös nopeita, uutta tietoa vastaavien muutosten siirtoa konkreettiseen liiketoimintaan.

Tämän työn tekijän mielestä paikkakunnalla toimivat yritykset ovat oppineet toinen toisiltaan uusia yrityksen johtamiseen tarvittavia tietoja ja taitoja. Paikkakunnan sosiaalinen ja kulttuurillinen ympäristö ovat mielestäni kiinteä osa oppimisen innovaatioprosessia.

4.3.3 Yhteenveto

Tarkasteltaessa leppävirtalaista metallialan yrittäjää voidaan todeta, että hänen yrittäjyyteen vaikuttaneet tekijät löytyvät kokemuksesta ja ammattitaidosta sekä roolimalleista. Vaikka otos oli kappalemäärältään verrattain pieni (kahdeksan yritystä), se edusti 21,6 prosenttia kaikista metallialan yrityksistä paikkakunnalla. Metallialan yrittäjä on 75 prosenttisesti koulutukseltaan teknillisen koulun tai opiston suorittanut mieshenkilö. Yrittäjien koulutustaso on keskimääräisesti samaa luokkaa kuin koko maassa omistajayrittäjien keskuudessa (Peltonen, 1986).

Heillä on alan koulutuksen lisäksi pitkä työkokemus joko vieraan tai oman perheyrittäjän palveluksessa.

Tutkituista yrityksistä kaikilla oli alihankintasuhteet paikkakunnan kärkiyrityksen tai kovaa vauhtia sellaiseksi kasvavan toisen metallialan yrityksen kanssa. LPM-yhtiöistä on tulossa toinen metallialan kärkiyritys paikkakunnalle, minkä liikevaihtoennuste vuodelle 1998 ylittää 100 miljoonan markan rajan.

Leppävirran kunta alueena antaa virikkeisen toimintaympäristön yritystoiminnalle. Kärkiyrityksen yli 100 vuoden läsnäolo metallialan yrityksenä on ohjannut toimialan kehitystä. Pitkä sosiaalinen ja kulttuurillinen historia näkyy paikkakunnalla eri toiminnoissa mm. yhteisten projektien muodossa. Yhteistoiminta yritysten välillä näkyy alihankintojen, urakoitten jakamisen ja muun toiminnan muodossa myös eri toimialojen välillä.

Valitettavasti tutkimukseen ei saatu kuntakohtaista tilastotietoa perustettujen ja lopetettujen yritysten määristä. Kyseisiä turbulenssilukuja olisi ollut mielenkiintoista verrata Kuopion läänin alueeseen ja koko maan vastaaviin lukuihin. Olisivatko ne poikenneet ja mihin suuntaan keskimääräisistä luvuista jäi tässä tutkimuksessa selvittämättä.

5. LOPUKSI

Tällä tutkimuksella kuvattiin Leppävirran kunnan teollisuuden syntyvaiheita, sen kehitystä ja teollisuuden myöhempää toimialoittaista keskittymistä. Lisäksi tarkasteltiin kunnan toimenpiteiden vaikutusta saada uusia teollisuusaloja ja -yrityksiä paikkakunnalle. Tämän tutkimuksen pääongelmaa, paikallista toimialakeskittymää, lähestyttiin alueellisen yritystoiminnan kehitysmallien kautta. Nämä mallit olivat:

1. Pienteollinen perinne menestystekijänä (Industrial district).
2. Alueellisen kärkiyrityksen malli (New industrial space).

Perinteiselle pienteolliselle alueelle on ominaista useiden saman toimialan yritysten sijoittuminen samalle alueelle tai paikkakunnalle. Alueella ei ole kooltaan tai strategialtaan dominoivaa suuryritystä, joka vetäisi puoleensa samanalan muita pienempiä yrityksiä. Keskittymistä on selitetty lähinnä sillä, että kasvavan yrityksen työntekijät haluavat päästä osallisiksi samoista eduista kuin alkuperäinen yrittäjä. Tämä kehitysprosessi edellyttää näkemystä yrittäjyydestä ja kokemusta teollisesta työstä.

Kärkiyritysmallissa alueella tai paikkakunnalla toimii yksi tai useampi suuryritys, jotka toimivat alueensa strategisten päätösten tekijöinä. Suuryrityksillä on monta alihankkijaa ja ne ohjaavat alueen tuotantosuntaa ja toimialojen kehitystä. Yhteistyö eri yritysten välillä on johtajien (yrittäjien) ja päälliköiden välistä. Johtajilla ja työntekijöillä on paikallinen yhteenkuuluvuuden tunne, johon liittyy tunnepitoisia, uskonnollisia ja eettisiä arvoja. (Isaksen 1994, 34 - 35.)

Teollisuuden syntyä lähestyttiin laajakantoisesti eri talouden ja toimialojen kehitysvaiheiden kautta. Yhteiskuntakuvauksilla ja niiden muutoksilla havainnollistettiin miten pitkä muuttumisprosessi kokonaisuudessaan on. Toimialojen kehitysvaiheilla kuvattiin, missä Suomi ja sen toimialat etenevät. Porterin (1991) mukaan nämä kehitysvaiheet ovat tuotannontekijäkeskeinen, investointikeskeinen, innovaatiokeskeinen ja vaurauskeskeinen vaihe. Suomi on osittain siirtymässä investointikeskeisestä innovatiiviseen vaiheeseen.

Yrittäjyyteen vaikuttavia tekijöitä tarkasteltiin eri mallien kautta, joista piirreteoreettista lähestymistapaa ja sosiaalisen kehityksen mallia käsiteltiin tarkemmin. Leppävirralaisista tutkituista kahdeksasta metallialan yrittäjästä kuusi voitiin luokitella Gibbin ja Richien (1982) määrittelemään kyseenalaistajiin ja kaksi muutosta etsiviin tyyppeihin. Yhtään heistä ei voitu luokitella puhtaasti piirreteoreettisen mallin mukaisesti, vaikkakin kaikilla heistä oli suoriutumismotivaatiota omasta työstä ja aikaansaannoksista. Lisäksi kuvattiin yrittäjyyteen liittyviä oppimisprosesseja. Alueellista oppimista tarkasteltiin oppivan organisaation ja alueellisen oppimisen kautta. Näillä lähestymistavoilla haluttiin selventää empiriaosan tuloksia yrittäjyyteen johtavista tekijöistä.

Empiirisestä aineistosta muodostunut kuva tutkimuksen kohteena olevasta Leppävirran kunnan teollistumisprosessista on poikkeava moneen muuhun maaseutukuntaan nähden. Leppävirran teollisuus on saanut alkunsa jo 1700-luvun loppupuolella, jolloin saha- ja tiiliteollisuus olivat merkittävimpiä teollisuudenaloja paikkakunnalla. Sahateollisuus jatkoi päätoimialana koko seuraavan vuosisadan, jonka loppupuolella alkoi syntyä myös muita uusia toimialoja. Aivan vuosisadan lopulla syntyi silloisen suursahalaitoksen tilalle uusi metallialan tuotantosuurta, mikä jatkaa menestyksestä kehitystään yhä edelleen. Työntekijämäärältään menestyksen huippuvuodet kohdistuivat tälle 1970-luvun alkupuolelle.

lelle, jolloin kyseinen yritys työllisti tehtaillaan yli 700 työntekijää eli yli puolet enemmän kuin tänä päivänä. Tuotanto-suuntaansa muuttamalla kyseinen yritys ohjasi koko kunnan teollisuuden toimialan kehitystä ja keskittymistä. Mainittu yritys oli viipurilainen kauppahuone Hackman & Co eli nykyinen Oy Hackman Ab.

Tultaessa 1970-luvulle, Leppävirralla ei ollut kuin muutama teollisuusyritys. Nämä olivat Hackman, Outokumpu Oy ja Finn-Lis Oy sekä muutama alle kymmenen työntekijää työllistävää yritystä. Maataloudessa tapahtunut rajua rakennemuutos 1960-luvulta alkaen oli pakottanut Leppävirran kunnan etsimään korvaavia työpaikkoja maataloudesta vapautuvalle väestölle. Sen ponnistelut teollisuuden monipuolistamiseen ja syventämiseen onnistuivat 1970-luvulla hyvin. Uusia yrityksiä ja toimialoja saatiin perustettua kuntaan, joiden työllistävä merkitys oli huomattava. Kunnan tahdosta tai sen toimenpiteistä riippumatta uudet toimialat kukoistivat kuitenkin vain rajallisen ajan. Yksi toimiala toisensa jälkeen on loppunut kokonaan tai tullut merkitykseltään vähäiseksi. Tiili- ja kaivosteollisuus (Outokumpu Oy:n Kotalahden kaivos toimi Leppävirralla 1959 - 87) ovat kokonaan lakanneet toimimasta paikkakunnalla ja lujitemuoviteollisuuden osuus on vähentynyt merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Tekstiiliteollisuuden osuus pieneni 1980-luvun alussa, mutta se on kasvanut kiitettävästi viime vuosina. Perinteinen sahateollisuuden toimiala on tällä hetkellä entisaikoihin verrattuna hyvin pienimuotoista. Sen sijaan metalliteollisuus on kehittynyt aina viime vuosisadan loppupuolelta tähän päivään merkittävämmäksi teollisuuden toimialaksi. Sen osuus koko Leppävirran teollisuuden liikevaihdosta oli 88,0 % ja työpaikoista 81,7 % vuonna 1994. Metallialan yrityksiä oli vastaavasti 52,9 % kaikista teollisuusyrityksistä vuonna 1997. Suhdeluku oli noussut 1,4 %-yksiköllä vuodesta 1994.

Empiriasta etsittiin vastausta kolmeen ongelmaan:

1. Millaisessa yritystoiminnan kehitysmallissa Leppävirran kunta on teollistunut ja toimialakeskittynyt?
2. Mikä on ollut kunnan rooli teollistumisprosessissa?
3. Mitkä ovat olleet Leppävirralla yrittäjyyteen vaikuttaneita tekijöitä?

Leppävirran kunta on teollistunut uudella tuotannollisella alueella, missä sijaitsee yksi metallialan suuryritys, Oy Hackman Ab. Tämä on strategisilla päätöksillään ohjannut koko kunnan teollisuuden kehitystä ja toimialakeskittymää. Bruscon (1992) määritelmän mukaan uusi tuotannollinen alue muodostuu ryhmästä yrityksiä, jotka sijaitsevat tietyn kulttuurisen kokonaisuuden muodostamalla suhteellisen pienellä alueella. Lisäksi yritykset tekevät keskenään yhteistyötä kilpailua ilmentävin suhtein (Linnamaa 1995, 51).

Leppävirran kunnan rooli teollistamisprosessissa aina 1970-luvulta alkaen on ollut merkittävä. Kunta on panostanut teollisuuden kehittämisen eteen mm. rakentamalla yrityksille yhdeksän teollisuushallia ja ollut monessa kehittämissuunnitelmassa mukana tai alkuunpanijana. Tällä hetkellä on meneillään "Yrittämisen virtaa" -projekti, jonka avulla on tarkoitus saada uusia yrityksiä paikkakunnalle. Vuonna 1997 syntyi 45 uutta yritystä (pääosin palvelualan yrityksiä) Leppävirralle. Kunta on perustanut vuonna 1996 yritystoiminnan kehittämisrahaston, josta tähän mennessä on sijoitettu varoja kolmeen uuteen yritykseen yhteensä 880.000 markkaa. Näihin yrityksiin on syntynyt 24 uutta työpaikkaa (Leppävirran kunta 1997).

Yrittäjyyteen ja uusien yritysten perustamiseen ovat vaikuttaneet Leppävirran kunnan toimintaympäristö, yrittäjien kokemus ja ammattitaito sekä koulutus. Monet metallialan yrittäjät ovat olleet aikaisemmin Oy Hackman Ab:n tai perheyrityksen palveluksessa. Heidät voidaan luokitella kyseenalaistajiksi tai muutosta etsiviksi yrittäjiksi. Oppimisessa on tapahtunut yritysten kesken tiedon ylivuotoa mm. yhteistoiminnan ja yrityskauppojen kautta sekä työntekijän ryhdyttyä itsenäiseksi yrittäjäksi.

Tutkimuksella kuvattiin Leppävirran kunnan teollistumisprosessia ja sen toimialakeskittymisen vaiheita. Lisäksi tutkimus antoi vastaukset asetettuihin kysymyksiin. Tulosten perusteella kunnan teollistumisen veturina on toiminut Oy Hackman Ab ja viime vuosikymmeninä aktiivisena osapuolena Leppävirran kunta.

Tutkimus antaa hyvän pohjan jatkotutkimukselle, missä keskityttäisiin Leppävirran metalliteollisuuden lähi- ja tukitoimialojen kehityksen kuvaamiseen. Tutkimuksella voitaisiin selvittää niiden riippuvuutta metalliteollisuuteen sekä työllistävästä vaikutuksesta paikkakunnalla.

LÄHTEET

Allardt, Erik 1989. Artikkelel teoksesta Suhonen Pertti (toim.) Suomi - muutosten yhteiskunta. WSOY, Juva, 13 - 25.

Borg, Olavi ja Pehkonen, Juhani 1983. Yritysjohdajat ja yhteiskunta. Tampereen yliopiston politiikan tutkimuslaitos vol. 74, Tampere.

Camagni, Roberto P. 1995. The Concept of Innovative Milieu and its Relevance for Public Policies in European Lagging Regions. Papers in Regional Science: The Journal of the RSAI 74, 4: 317-340.

Chell, Elizabeth 1986. The Entrepreneurial Personality: A Review and Some Theoretical Developments. Teoksessa Curran, James, Standworth, John ja Watkins, David (eds) The survival of the small firm. Volume 1. The economics of Survival and Entrepreneurship. Gover, Cambridge, 102-119.

Curran, James ja Blackburn Robert 1994. Small Firms and Local Economic Networks: the Death of The Local Economy? Paul Chapman Publishing Ltd. London.

D'Arcy, Éamonn ja Giussani Bruno 1993. Local Economic Development: the Role of the Development Ethos. Department of Economics, Faculty of Urban and Regional Studies. University of Reading. Paper Presented at The 33 th European Congress, 24-27 August 1993. Moscow.

Dimou, Michel 1994. The Industrial District: A Stage of a Diffuse Industrialization Process - The Case of Roanne. European Planning Studies vol. 2, No. 1, 23 - 38.

Enbom, Sten ja Sandelin, C.F. 1991. Viipurilainen kauppahuone. Frenckellin Kirjapaino Oy, Espoo.

Eskola, Antti 1987. Persoonallisuustyypeistä elämäntapaan. WSOY, Juva.

Forsström, Bo ja Nyholm, Monica 1993. Perinne ja uudistuminen erikoistuneen tuotantoalueen perustana: Esimerkkinä Keski-pohjanmaan pienveneteollisuus. Terra vol. 105, No. 1, 15 - 22.

Garvin, D.A. 1994. Kohti oppivaa organisaatiota. Yritystalous, 52 (1), 38-51.

Gibb, Allan ja Richie, John 1982. Understanding the process of starting small businesses. European Small Business Journal vol. 1, No. 1, 26-45.

Harisalo, Risto 1988. Uusi kapitalismi: Paikallinen yrittäjyys-kulttuuri ja taloudellinen hyvinvointi. Offset/PKK Oy, Helsinki.

Hornaday, J.A. 1982. Research about living entrepreneurs. Teok-sessa Kent, C., Sexton, D. & Vesper, K. (eds.) Encyclopedia of entrepreneurship. Englewood Cliffs, New Jersey, 20 - 38.

Hovi, Olavi 1995. Leppävirran historia II. Kirjapaino raamattu-talo, Pieksämäki.

Isaksen, Arne 1994. New Industrial Spaces and Industrial Dist-riicts in Norway: Productive concepts in explaining regional de-velopment? European Urban and Regional Studies. Longman Group Limited. N:o 1, 31-48.

Itkonen, Matti 1967. Artikkelit teoksesta Rinta-Tassi Osmo (toim.) Leppävirran kirja. Kirjapaino raamattutalo, Pieksämäki.

Kaikkonen, Olli 1967. Artikkelit teoksesta Rinta-Tassi Osmo (toim.) Leppävirran kirja. Kirjapaino raamattutalo, Pieksämäki.

Kautonen, M. 1993. Paikallinen toimintaympäristö - verkostotalouden ydin. Terra 105 vol. 105, N:o 1, 23-30.

Kettunen, Pertti 1989. Yritys ja yhteiskunta. Gummerus, Jyväskylä.

Koiranen, Matti 1993. Ole yrittäjä - ulkoinen ja sisäinen yrittäjä. Tammer-Paino Oy, Tampere.

Koiranen, Matti ja Peltonen, Matti 1995. Yrittäjäkasvatus. Tammer-Paino Oy, Tampere.

Lehtinen, E., Kinnunen, R., Vauras, M., Salonen, P., Olkinuora, E., Poskiparta, E. 1990. Oppimiskäsitys koulun kehittämisessä. Kouluhallitus. Helsinki, Valtion painatuskeskus.

Leppävirran kunta. Kunnalliskertomukset vuosilta 1970, 1975, 1980, 1985, 1990 - 97.

Linnamaa, Reija 1995. Seudullinen elinkeinopolitiikka menestystekijänä - Tampereen kaupunkiseutu esimerkkinä. Tampereen yliopisto, aluetieteen laitos. Tutkimuksia sarja B 68

Malecki, Edward J. 1994. Entrepreneurship in Regional and Local Development. International Regional Science Review vol. 16, Nos. 1 & 2, 119 - 153.

Marshall, A. 1919. Industry and trade. Macmillan, London.

Niittykangas, Hannu, Storhammar, Esa ja Tervo, Hannu 1994. Yrittäjä ja yritysten synty paikallisessa toimintaympäristössä. Keski-Suomen Taloudellinen Tutkimuskeskus, julkaisu 132.

Niittykangas, Hannu 1996. Yrittäjyys ja alueellinen kehittäminen. Luentomoniste 26.3. - 23.4.1996. Kuopion yliopisto, Yrityksen taloustieteen laitos.

Niittykangas, Hannu 1997. Yrittäjyys toimintaympäristössään. Kuopion yliopisto, Yrittäjyyden ja johtamisen laitos, luonnos. Osuuspankkien keskusliitto 1996. Yritystutkimuksen toimialatilasto 1995. Oy Edita Ab, Helsinki.

Peltonen, Matti 1986. Yrittäjyys. Otava, Keuruu.

Pohjois-Savon teollistamistoimikunta 1959. Teollisuudesta ja sen edellytyksistä Pohjois-Savossa. Kirjapaino Oy Savo, Kuopio.

Porter, Michael E. 1991. Kansakuntien kilpailuetu. Otava, Keuruu.

Pyke, F. ja Sengenberger, W. (eds.) 1992. Industrial districts and local economic regeneration. IILS, Geneva.

Pyhtiä, M 1993. Yritysten verkostosuhteet ja aluetutkimus. Terra 105 No 1. 45-51.

Ruotsalainen, Pirjo 1967. Artikkelit teoksesta Rinta-Tassi Osmo (toim.) Leppävirran kirja. Kirjapaino raamattutalo, Pieksämäki.

Savon Liitto 1996. Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1995. Savon kopiokeskus, Kuopio.

Savon Liitto 1996. Pohjois-Savon Pk-yritysten nykytila ja kehitysnäkymät 1996. Savon Kopiokeskus Oy, Kuopio.

Scott, Allen ja Storper, Michael 1989. The geographical foundations and social regulation of flexible production complexes. In Wolch & Dear (eds.) *The Power of Geography*, Unwin Hyman, London, 21-40.

Storey, David 1994. *Understanding the Small Business Sector*. Routledge, London.

Tiuri, Martti 1986. *Suomi matkalla tulevaisuuteen*. Otava, Keuruu.

Tilastokeskus 1995. *Suomen tilastollinen vuosikirja 1995*. Painatuskeskus Oy, Helsinki.

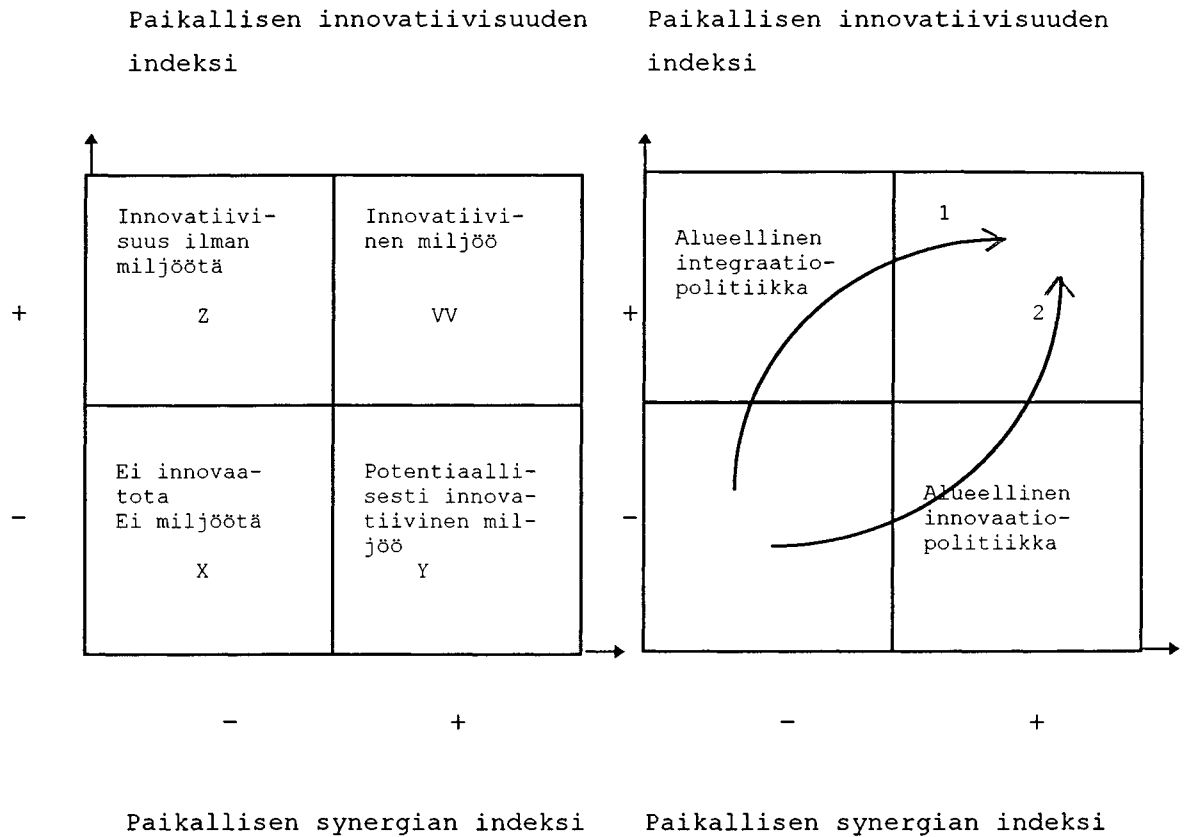
Tilastokeskus 1996. *Kuntafakta. Leppävirran kunnan atk-tiedosto*.

Tilastokeskus 1997. *Kuntafakta. Leppävirran kunnan atk-tiedosto*.

Vanhala, Sinikka, Laukkanen, Mauri ja Koskinen, Antero 1994. *Liiketoiminta ja johtaminen*. Otava, Keuruu.

Åsheim, Björn T. 1992. Flexible specialisation, industrial districts and small firms: A critical appraisal, in Ernste, H., V. Meier (eds.), *Regional development and contemporary industrial response. Extending flexible specialisation*. Belhaven press, London, 45 - 63.

LIITE 1. Ex-ante -tarkastelu

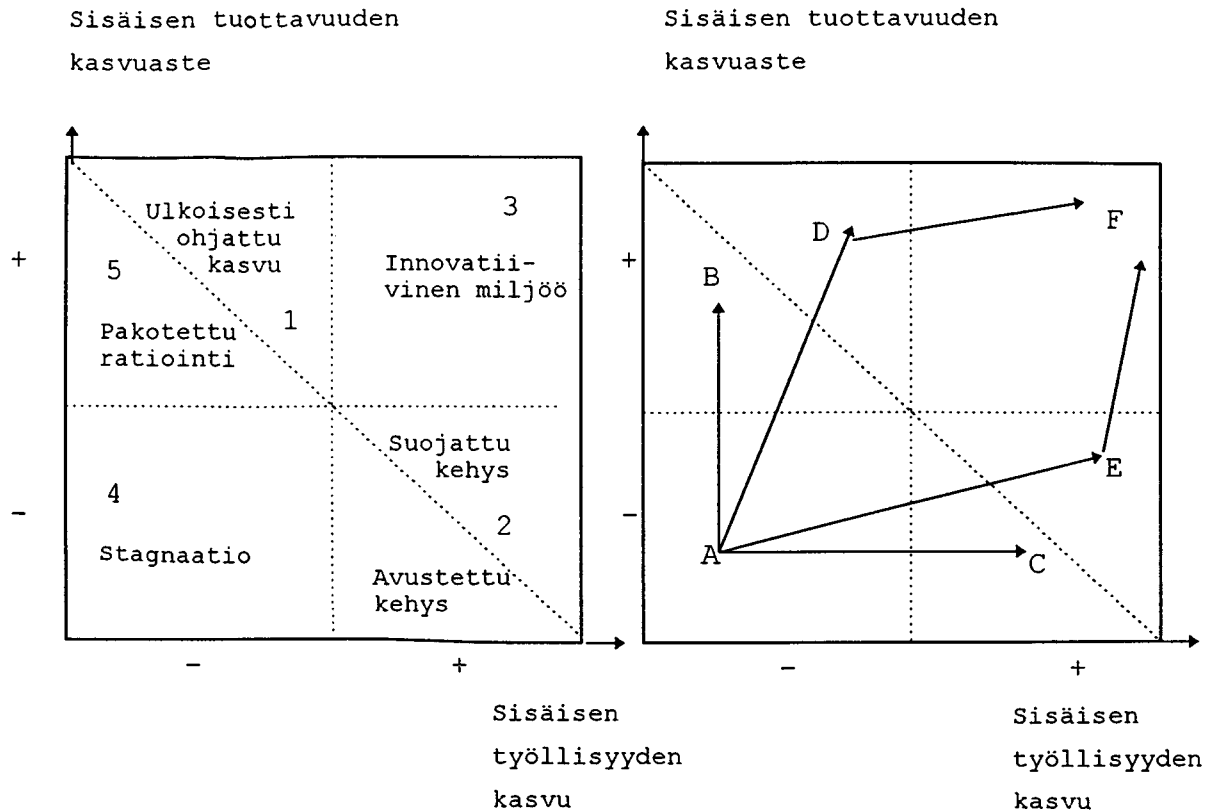

Innovatiivinen miljöö ex ante -identifiointi ja mahdolliset alueelliset interventiostrategiat (Camagni 1995).

Nämä neljä innovatiivisen miljöön perustyyppiä ovat toisiinsa nähden vastakkaisia. Toisen ääripään muodostavat alueet, missä paikallinen yhteistoiminta ja innovatiivisuus on tunnusomaista ja toisen ääripään, missä niitä esiintyy vähäisesti.

Näiden kahden välimaastoon jäävät alueet, jossa toisessa tapahtuu laadullista ja määrällistä uudistumista. Toisessa välimaaston alueella toimijoiden välinen vuorovaikutus on tyyppillistä, mutta ei juurikaan määrällistä ja laadullista uudistumista.

LIITE 2. Ex-post -tarkastelu

Innovatiivinen miljö ex-post -identifiointi ja mahdolliset alueelliset kehityspolut (Camagni 1995).

Alueen suhteellinen heikkeneminen näkyy vaihtoehdoissa A-C, joissa alueet on pakoitettu rationalisointiin tai sitten paikallisiin avustusten lobbauksiin. Vaihtoehdot D-F osoittavat suhteellisen aseman parantumista. Näistä D ja E alueet vaativat lyhyen aikavälin "elinkelpoisia" reagoiteja (eksogeenisesti tai endogeenisesti stimuloitu kasvu). Alueen F kehityspolku on pisin ja se vaatii pitkän aikavälin menestyvät reagoinnit. F-alueella sisäisen työllisyyden kasvu ja sisäisen tuottavuuden kasvu nousevat symmetrisesti kehittämällä aluetta kokonaisvaltaisesti. Hyvä paikallinen arvo- ja asennepäristö kannustaa paikallisten ja ulkopuolisten toimijoiden väliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön.